ĢENERĀLADVOKĀTES VERICAS TRSTENJAKAS [*VERICA TRSTENJAK*] SECINĀJUMI,

sniegti 2008. gada 4. septembrī [1]

Satura rādītājs

I — Ievads . . . . . I - 2126

II — Atbilstošās tiesību normas . . . . . I - 2127

A — Kopienu tiesības . . . . . I - 2127

B — Valsts tiesības . . . . . I - 2129

III — Fakti, pamata lieta un prejudiciālie jautājumi . . . . . I - 2130

IV — Tiesvedība Tiesā . . . . . I - 2133

V — Lietas dalībnieku būtiskie argumenti . . . . . I - 2134

A — Par pirmo jautājumu . . . . . I - 2134

B — Par otro jautājumu . . . . . I - 2135

C — Par trešo jautājumu . . . . . I - 2136

D — Par ceturto jautājumu . . . . . I - 2138

E — Par piekto jautājumu . . . . . I - 2140

VI — Juridiskais vērtējums . . . . . I - 2142

A — Ievada piezīmes . . . . . I - 2142

B — Par pirmo jautājumu . . . . . I - 2143

1) Izmantojamās interpretācijas metodes . . . . . I - 2143

2) Individuālās tiesības Tiesas judikatūrā . . . . . I - 2144

1 — Oriģinālvaloda — vācu.

3) Strīdīgo direktīvu interpretācija . . . . . I - 2146

4) Secinājumi . . . . . I - 2149

C — Par otro jautājumu . . . . . I - 2150

1) Pamatbrīvības kā subjektīvās publiskās tiesības . . . . . I - 2150

2) Sekundāro tiesību prioritāra piemērošana . . . . . I - 2151

3) Secinājumi . . . . . I - 2153

D — Ievada jautājums par trešo un ceturto prejudiciālo jautājumu . . . . . I - 2153

1) Valstu likumdevēju kompetence . . . . . I - 2153

2) Prasības attiecībā uz līdzvērtību un efektivitāti . . . . . I - 2154

3) Secinājumi . . . . . I - 2155

E — Par trešo jautājumu . . . . . I - 2156

1) Prejudiciālā jautājuma nozīmība . . . . . I - 2156

2) Tiesvedība sakarā ar valsts pienākumu neizpildi kā objektīvas likumības pārbaudes mehānisms . . . . . I - 2157

3) Trūkstoša nepieciešamība nostādīt prasību par valsts atbildību privileģētā situācijā . . . . . I - 2158

4) Secinājumi . . . . . I - 2158

F — Par ceturto jautājumu . . . . . I - 2159

1) Ievada piezīmes . . . . . I - 2159

2) Tiesas judikatūra . . . . . I - 2160

3) Salīdzinājums ar Tiesas Statūtu 46. pantā paredzētajiem noilguma noteikumiem . . . . . I - 2161

4) Secinājumi . . . . . I - 2162

G — Par piekto jautājumu . . . . . I - 2162

1) Cietušā pienākums novērst zaudējumus . . . . . I - 2162

2) Primāro tiesiskās aizsardzības līdzekļu izmantošanas racionalitāte . . . . . I - 2164

3) Racionalitāte, lūdzot sniegt prejudiciālu nolēmumu vai izskatot prasību saistībā ar valsts pienākumu neizpildi . . . . . I - 2165

VII — Secinājumi . . . . . I - 2166

I — Ievads

1. Šīs lietas pamatā ir *Bundesgerichtshof* [Federālā Augstākā tiesa] (Vācija) atbilstoši EKL 234. pantam iesniegts lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, ar ko tā Tiesai uzdod piecus jautājumus par dalībvalstu ārpuslīgumiskās atbildības principa interpretāciju Kopienu tiesību pārkāpumu gadījumos.

2. Šie jautājumi radās tiesvedības ietvaros starp *Danske Slagterier* — Dānijas lopkautuvju un cūku audzētāju kooperatīvo sabiedrību (turpmāk tekstā — "prasītāja"), no vienas puses, un Vācijas Federatīvo Republiku (turpmāk tekstā — "atbildētāja"), no otras puses, par zaudējumu atlīdzināšanu saistībā ar nepareizu Direktīvas 64/433/EKK — Direktīvas 91/497/EEK [2] redakcijā — un Direktīvas 89/662/EEK [3] transponēšanu.

3. Prejudiciālie jautājumi būtībā ir par faktiskajiem priekšnoteikumiem prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, par to, ka jāņem vērā cietušās puses iespējams pienākums novērst zaudējumus, izmantojot tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kā arī par pamatā dalībvalstu tiesībās paredzēto noilguma noteikumu piemērošanu.

2 — Padomes 1991. gada 29. jūlija Direktīva, ar ko groza un konsolidē Direktīvu 64/433/EEK par veselības problēmām, kas ietekmē Kopienas tirdzniecību ar svaigu gaļu, lai to attiecinātu uz svaigas gaļas ražošanu un tirdzniecību (OV L 268, 69. lpp.).

3 — Padomes 1989. gada 11. decembra Direktīva par veterinārajām pārbaudēm Kopienas iekšējā tirdzniecībā, lai izveidotu iekšējo tirgu (OV L 395, 13. lpp.).

II — Atbilstošās tiesību normas

A — *Kopienu tiesības*

4. Direktīvas 64/433 5. panta 1. punktā Direktīvas 91/497 redakcijā ir noteikts:

"Dalībvalstis nodrošina, ka valsts pilnvarots veterinārārsts atzīst par nederīgu lietošanai pārtikā:

[..]

o) gaļu ar izteiktu dzimumam raksturīgu smaku."

5. Direktīvas 64/433 6. panta 1. punktā ir noteikts:

"Dalībvalstis nodrošina, ka:

[..]

b) gaļu, kas iegūta [no]:

[..]

iii) neierobežojot 5. panta 1. punkta o) apakšpunktā minētos gadījumus, nekastrētas vīrišķā dzimuma cūkas ar liemeņa svaru, kas pārsniedz 80 kg, izņemot, ja uzņēmums spēj garantēt, izmantojot metodi, kas ir atzīta saskaņā ar 16. pantu vai arī, ja šādas metodes nav, metodi, ko ir atzinusi attiecīgā atbildīgā amatpersona, ka atlasīs liemeņus ar izteiktu kuiļa smaku;

tā ir marķēta saskaņā ar Lēmumu 84/371/EEK [Komisijas 1984. gada 3. jūlija Lēmums, ar ko nosaka Direktīvas 64/433/EEK 5.a pantā minētā īpašā marķējuma svaigai gaļai raksturlielumus (OV L 196, 46. lpp.)] un apstrādāta ar vienu no Direktīvā 77/99/EEK [Padomes 1976. gada 21. decembra Direktīva par veselības problēmām, kas ietekmē Kopienas iekšējo tirdzniecību ar gaļas produktiem (OV 1977, L 26, 85. lpp.)] noteiktajām metodēm;

[..]

g) iepriekšējos punktos noteikto apstrādi veic izcelsmes uzņēmumos vai jebkurā citā valsts pilnvarota veterinārārsta noteiktā uzņēmumā;

[..].”

6. Direktīvas 89/662 5. panta 1. punktā ir paredzēts:

“Galamērķa dalībvalstis ievieš šādus pasākumus:

a) kompetentā iestāde preču galamērķa vietā ar nediskriminējošām veterinārajām pārbaudēm uz vietas drīkst pārbaudīt, vai ievērotas 3. panta prasības; tā vienlaikus drīkst ņemt paraugus.

Turklāt, ja tranzīta dalībvalsts vai galamērķa dalībvalsts kompetentajai iestādei ir informācija, kas rada aizdomas par pārkāpumu, tad pārbaudes drīkst veikt arī, kamēr preces pārved pa tās teritoriju, to skaitā pārbaudes attiecībā uz transporta līdzekļa atbilstību [..].”

7. Direktīvas 89/662 7. pantā ir noteikts:

“1) Ja, veicot pārbaudi sūtījuma galamērķa vietā vai tā pārvadāšanas laikā, kādas dalībvalsts kompetentās iestādes atklāj

[..]

b) ka preces neatbilst nosacījumiem, kas noteikti Kopienas direktīvās, vai, ja nav lēmumu par Kopienas standartiem, kas paredzēti attiecīgās direktīvās, nosacījumiem, kas noteikti valsts standartos, tad ar noteikumu, ka veselības un dzīvnieku veselības apsvērumi to pieļauj, tās var ļaut partijas nosūtītājam vai viņa pārstāvim izvēlēties

— vai nu iznīcināt preces, vai

— izmantot preces citiem mērķiem, to skaitā nosūtīt tās atpakaļ ar izcelsmes uzņēmuma valsts kompetentās iestādes atļauju [..].”

8. Direktīvas 89/662 8. panta 1. punktā ir noteikts:

“Gadījumos, kas noteikti 7. pantā, galamērķa dalībvalsts kompetentā iestāde bez kavēšanās sazinās ar nosūtītājas dalībvalsts kompetentajām iestādēm. Nosūtītājas dalībvalsts kompetentās iestādes veic visus vajadzīgos pasākumus un informē pirmās dalībvalsts kompetento iestādi par veikto pārbaužu raksturu, pieņemtajiem lēmumiem un šādu lēmumu pamatojumu.”

B — *Valsts tiesības*

9. *Bürgerliches Gesetzbuch* (Vācijas Civillikums, turpmāk tekstā — “*BGB*”) līdz 2001. gada 31. decembrim spēkā esošajā redakcijā bija šādi noteikumi:

“195. pants

Parastais noilguma termiņš ir trīsdesmit gadi.”

“839. pants

1) Ierēdnim, kurš tīši vai nolaidības dēļ pārkāpj savus amata pienākumus attiecībā pret trešām personām, ir attiecīgi jāatlīdzina trešām personām radītie zaudējumi. Ja ierēdnis savus amata pienākumus pārkāpj tikai nolaidības dēļ, tad attiecīgie zaudējumi ir jāatlīdzina tikai tad, ja cietušajai personai nav iespējams saņemt kompensāciju citā veidā.

2) Ierēdnim, kurš, pieņemot spriedumu tiesvedības ietvaros, pārkāpj savus amata pienākumus, ir jāatbild par nodarītajiem zaudējumiem tikai gadījumā, ja par šo pārkāpumu iestājas krimināltiesiskā atbildība. Šī norma nav piemērojama nelikumīga atteikuma vai vilcināšanās īstenot amata pienākumus gadījumā.

3) Nav pienākuma atlīdzināt zaudējumus, ja cietusī puse tīši vai nolaidības dēļ nav novērsusi zaudējumus, izmantojot tiesiskās aizsardzības līdzekļus."

"852. pants

1) Noilgums tiesībām saņemt zaudējumu atlīdzību par neatļautu rīcību iestājās trīs gadus no brīža, kad cietusī puse uzzina par zaudējumiem un personu, kurai ir pienākums zaudējumus atlīdzināt, bet neatkarīgi no šīs zināšanas trīsdesmit gadus no rīcības brīža.

2) Ja starp atlīdzinātāju un cietušo notiek pārrunas par sniedzamo atlīdzību, tad noilguma gaita tiek apturēta, līdz kāda no pusēm izstājas no pārrunām.

3) Ja atlīdzinātājs neatļautas rīcības rezultātā uz cietušās puses rēķina ir guvis labumu, tam arī pēc noilguma termiņa beigām saskaņā ar noteikumiem par nepamatotu iedzīvošanos ir pienākums atdot gūtos labumus."

III — Fakti, pamata lieta un prejudiciālie jautājumi

10. Prasītāja, balstoties uz tiesībām, ko tai nodevušas tās dalībnieki, prasa no atbildētājas atlīdzināt zaudējumus, kas tai radušies Eiropas Kopienu tiesību pārkāpumu dēļ. Tā pārmet atbildētājai, ka atbildētāja no 1993. gada sākuma līdz 1999. gadam faktiski ir piemērojusi nekastrētu vepru gaļas importa aizliegumu no Dānijas, tādējādi radot tās dalībniekiem vismaz DEM 280 000 000 lielus zaudējumus.

11. Dānijā kopš deviņdesmito gadu sākuma nekastrētie vepri tika audzēti kā kaujamie lopi. Gaļa pēc termiskas apstrādes var izplatīt spēcīgu smaku vai garšu. Lai noteiktu un sašķirotu smaku izplatošo gaļu, kaušanas procesā tika mērīts skatols, sadalīšanās

produkts, kas veidojas zarnās. Atbilstoši atbildētājas viedoklim spēcīgo smaku tomēr rada androstenona hormons, turklāt skatola satura pārbaude nesniedz ticamus rezultātus.

12. Saskaņā ar Direktīvas 64/433/EEK 5. panta 1. punkta o) apakšpunktu Direktīvas 91/497/EEK redakcijā dalībvalstis nodrošina, ka valsts pilnvarots veterinārārsts gaļu ar izteiktu dzimumam raksturīgu smaku atzīst par nederīgu lietošanai pārtikā. Saskaņā ar 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta iii) daļu dalībvalstis nodrošina, ka, neierobežojot 5. panta 1. punkta o) apakšpunktā minētos gadījumus, nekastrētu vepru liemeņi, kas pārsniedz 80 kg, tiek īpaši iezīmēti un termiski apstrādāti, izņemot gadījumu, ja uzņēmums atbilstoši atzītai metodei var nodrošināt to, ka liemeņi ar izteiktu dzimumam raksturīgu smaku tiek īpaši atlasīti.

13. Atbildētāja dalībvalstu augstākajām veterinārajām iestādēm ar 1993. gada 18. un 26. janvāra vēstulēm paziņoja, ka Direktīvas 64/433/EEK 6. panta 1. punkta b) apakšpunkts Vācijas tiesībās tiks transponēts tādējādi, ka neatkarīgi no svara robežas tiks noteikta androstenona vērtība 0,5 µg/g, kuru pārkāpjot, gaļa saskaņā ar 5. panta 1. punkta o) apakšpunktu ir nederīga lietošanai pārtikā un to nevar ievest Vācijā kā svaigu gaļu. Tālāk vēstulēs ir teikts, ka visi cūkgaļas sūtījumi no citām dalībvalstīm neatkarīgi no atzīmes par derīgumu izmantošanai pārtikā saņemšanas vietā tiks pārbaudīti, vai ir ievērota robežvērtība saskaņā ar Direktīvas 89/662/EEK 7. panta 1. punkta b) apakšpunktu. Tādējādi daudzus cūkgaļas sūtījumus no Dānijas pārbaudīja Vācijas atbilstošās iestādes un, ja androstenona robežvērtība bija pārsniegta, tos nepieņēma un sūtīja atpakaļ.

14. Par Komisijas celto prasību Tiesa ar 1998. gada 12. novembra spriedumu lietā C-102/96 Komisija/Vācija (*Recueil*, I-6871. lpp.) konstatēja, ka atbildētāja ir pārkāpusi minēto direktīvu noteikumus.

15. Prasītāja savu prasību par zaudējumu atlīdzību pamato ar apgalvojumu, ka Dānijas cūku audzētāji un lopkautuvju sabiedrības, ņemot vērā atbildētājas rīcību, kas ir pretrunā Kopienu tiesībām, nekastrētu kuiļu audzēšanu vispirms ir samazinājušas un 1993. gada oktobrī gandrīz pilnībā apturējušas. Tā vietā laikā no 1993. līdz 1999. gadam ir izaudzēti un nokauti 39 miljoni kastrētu vepru, lai tos tirgotu Vācijā. Pārdodot tādu pašu daudzumu nekastrētu kuiļu, būtu ietaupīti izdevumi vismaz DEM 280 000 000 apmērā.

16. *Landgericht* [Apgabaltiesa] atzina prasību attiecībā uz 1999. gada 6. decembra pieteikumu par parāda piedziņu laika posmā no 1996. gada 7. decembra par pamatotu pēc būtības un noraidīja to noilguma dēļ tiktāl, ciktāl runa bija par zaudējumu atlīdzināšanu, kas radušies līdz 1996. gada 6. decembrim. Pārsūdzības tiesa atzina prasību par pamatotu pēc būtības. Pārsūdzības tiesas pieļautajā kasācijas sūdzībā atbildētāja lūdz prasību noraidīt pilnībā.

17. *Bundesgerichtshof* kā kasācijas instance uzskata, ka šajā tiesvedībā rodas jautājumi, cik lielā mērā attiecīgie cūkgaļas ražotāji un tirgotāji saskaņotu direktīvu pārkāpuma gadījumā var attiecīgi atsaukties uz tiesībām, ko tiem piešķir primārās tiesības. Turklāt *Bundesgerichtshof* uzskata, ka ir jānoskaidro Kopienu tiesību principu ietekme uz regulējumu konkrētāk noteikt valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, ko principā regulē valsts tiesību akti, it īpaši attiecībā uz valsts atbildības noilgumu un tiesiskajām sekām, pārkāpjot iespējamo pienākumu novērst radušos zaudējumus, izmantojot tiesiskās aizsardzības līdzekļus ("Primāro tiesiskās aizsardzības līdzekļu prioritāte").

18. *Bundesgerichtshof* 2006. gada 12. oktobrī nolēma atlikt lēmuma pieņemšanu atbildētājas kasācijas sūdzībā un uzdot Tiesai šādus jautājumus prejudiciāla nolēmuma sniegšanai:

"1) Vai ar Padomes 1964. gada 26. jūnija Direktīvas 64/433/EEK par veselības problēmām, kas ietekmē Kopienas iekšējo tirdzniecību ar svaigu gaļu, 5. panta 1. punkta o) apakšpunktu un 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta iii) daļu Padomes 1991. gada 29. jūnija Direktīvas 91/497/EEK redakcijā (OV L 268, 69. lpp.), kā arī Padomes 1989. gada 11. decembra Direktīvas 89/622/EEK par veterinārajām pārbaudēm Kopienas iekšējā tirdzniecībā, lai izveidotu iekšējo tirgu (OV L 395, 13. lpp.) 5. panta 1. punktu, 7. pantu un 8. pantu kļūdainas [direktīvu] transponēšanas vai piemērošanas gadījumā cūkgaļas ražotājiem un pārdevējiem tiek radīts tāds juridiskais stāvoklis, kas tiem ļauj īstenot tiesības uz atlīdzinājumu sakarā ar valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros?

2) Vai cūkgaļas ražotāji un pārdevēji neatkarīgi no atbildes uz pirmo jautājumu, lai pamatotu savas tiesības uz atlīdzinājumu sakarā ar valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, var atsaukties uz EK līguma 30. panta (jaunajā redakcijā — EKL 28. pants) pārkāpumu, ja minēto direktīvu transponēšana un piemērošana ir notikusi pretrunā Kopienu tiesībām?

3) Vai Kopienu tiesībās ir prasīts, lai tiesību uz atlīdzinājumu sakarā ar valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros noilguma

termiņš tiktu pārtraukts, ņemot vērā tiesvedību par valsts pienākumu neizpildi saskaņā ar EKL 226. pantu, vai lai noilguma gaita vismaz līdz minētās tiesvedības beigām katrā ziņā tiktu apturēta, ja nav efektīva valsts tiesību aizsardzības līdzekļa, lai dalībvalsti piespiestu transponēt direktīvu?

4) Vai noilgums tiesībām uz atlīdzinājumu sakarā ar valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, kas ir balstītas uz kļūdainu direktīvas transponēšanu un ar to saistīto (faktisko) importa aizliegumu, neatkarīgi no piemērojamajām valsts tiesībām sākas tikai ar tās pilnīgu transponēšanu vai arī noilgums saskaņā ar valsts tiesībām var sākties jau tad, kad ir radīti pirmie zaudējumi un ir paredzami arī citi zaudējumi? Ja noilgumu ietekmētu pilnīga transponēšana, vai tad tas vispārīgi attiektos uz visiem gadījumiem vai arī tikai tad, ja ar direktīvu indivīdiem tiek piešķirtas tiesības?

5) Vai, ņemot vērā, ka dalībvalstis zaudējumu atlīdzināšanas tiesiskos nosacījumus attiecībā uz tiesībām uz atlīdzinājumu sakarā ar valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros nedrīkst noteikt neizdevīgākus salīdzinājumā ar līdzīgām prasībām, kas attiecas tikai uz valsts tiesībām, un ka nevar aizliegt vai būtiski apgrūtināt zaudējumu atlīdzības saņemšanu, ir principiāli iebildumi pret valsts regulējumu, saskaņā ar kuru nav pienākuma atlīdzināt zaudējumus, ja cietušais tīši vai aiz neuzmanības nav novērsis zaudējumus, izmantojot tiesiskās aizsardzības līdzekļus? Vai iebildumi pret šo "primāro tiesību aizsardzības prioritāti" ir arī tad, ja tai ir piemērojams nosacījums, ka ieinteresētajai personai ir jābūt saprātīgai iespējai to izmantot? Vai Kopienu tiesību izpratnē tā [ieinteresētajai personai šāda rīcība] nav saprātīga, ja lietu izskatošā tiesa attiecīgos Kopienu tiesību jautājumus nevarētu atrisināt, neiesniedzot Eiropas Kopienu Tiesai lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, vai arī ja ir ierosināta tiesvedība par valsts pienākumu neizpildi saskaņā ar EKL 226. pantu?"

IV — Tiesvedība Tiesā

19. Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu Tiesas kancelejā tika iesniegts 2006. gada 6. novembrī.

20. Rakstveida apsvērumus Tiesas Statūtu 23. pantā noteiktajā termiņā iesniedza prasītāja pamata lietā, Vācijas Federatīvās Repub-

likas, Grieķijas Republikas, Polijas Republikas, Francijas Republikas, Čehijas Republikas un Itālijas Republikas valdības, kā arī Komisija.

21. Mutvārdu procesā 2008. gada 21. maijā piedalījās un savus apsvērumus sniedza prasītājas pamata lietā pilnvarotie pārstāvji, kā arī Vācijas Federatīvās Republikas, Grieķijas Republikas, Polijas Republikas, Francijas Republikas, Itālijas Republikas, Apvienotās Karalistes un Komisijas pilnvarotie pārstāvji.

23. Minētie lietas dalībnieki kā pamatojumu būtībā min, ka no Direktīvas 64/433 un 89/662 apsvērumiem galvenokārt izriet, ka [ar direktīvām] ir jānovērš veterinārie, iekšējo tirgu traucējoši šķēršļi un, proti, pirmkārt, saskaņojot būtiskās cilvēku un dzīvnieku veselības aizsardzības prasības un, otrkārt, likvidējot kontroles uz iekšējām robežām. Direktīvas 64/433 5. panta 1. punkta o) apakšpunkta un 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta mērķis ir patērētāju veselības aizsardzība un attiecīgo kontroļu saskaņošana. Direktīvas 89/662 5. panta 1. punkts un 7. un 8. pants uzliek dalībvalstīm pienākumu veselības pārbaužu ietvaros atzīt nosūtītājvalsts pārbaudītos izstrādājumus par derīgiem lietošanai pārtikā un atšķirīga vērtējuma gadījumos piemērot Direktīvā paredzēto procedūru.

V — Lietas dalībnieku būtiskie argumenti

A — *Par pirmo jautājumu*

22. *Vācijas valdība*, tāpat kā *Grieķijas*, *Polijas*, *Francijas* un *Itālijas valdības*, pārstāv viedokli, ka ne no Direktīvas 64/433 5. panta 1. punkta o) apakšpunkta kopā ar 6. panta 1. punkta b) apakšpunktu, ne arī no Direktīvas 89/662 5., 7. un 8. panta noteikumiem nav iespējams atvasināt cūkgaļas ražotāju un tirgotāju individuālās tiesības, tādējādi saskaņā ar šo uzskatu nepastāv pirmais no trim priekšnoteikumiem par dalībvalstu atbildību par nepilnvērtīgu direktīvu transponēšanu.

24. *Vācijas valdība* uzsver, ka — atšķirībā no apvienotajās lietās *Francovich* u.c. un apvienotajās lietās *Dillenkofer* u.c. izvērtētajām direktīvām — šajā lietā būtiskajās Direktīvās 89/662 un 64/433 nevienā vietā tekstā neesot minēts norobežots personu loks, kurām būtu piešķirtas īpašas tiesības. Kādas noteiktas personu grupas saistība ar regulējuma priekšmetu pati par sevi nav pietiekama, lai pamatotu pieņēmumu, ka [šai personu grupai] ir piešķirtas subjektīvas tiesības.

25. *Prasītāja* pamata lietā, *Komisija* un *Čehijas valdība* uzskata, ka cūkgaļas ražotājiem un tirgotājiem esot individuālas tiesības, kas tiem nodrošina aizsardzību pret tādām kontrolēm, kas pārsniedz direktīvās paredzētās. Šajā sakarā prasītāja uzsver, ka dalībvalstīm esot aizliegts noteikt tādas tirdzniecības prasības, kas pārsniedz Direktīvas 64/433 6. pantā noteikto. Direktīvas 89/662 8. pants aizliedz valsts kompetentajām iestādēm, neīstenojot strīda izšķiršanas procedūru, piemērot Direktīvas 89/662 7. pantu. Ar to tiek atzītas katra indivīda tiesības, ka viņiem netiks piemēroti Direktīvas 89/662 7. pantā noteiktie galamērķa valsts pasākumi. Pēc prasītājas domām, Direktīvas 91/497 5. panta 1. punkta o) apakšpunktam ir jānodrošina, ka to, vai produkts ir derīgs lietošanai pārtikā, principā nosaka nosūtītājvalsts. Līdz ar to šīs normas mērķis bija aizsargāt katru indivīdu no tādas valsts rīcības, kas pārsniedz direktīvā noteikto.

26. *Komisija* savos rakstveida apsvērumos atsaucas uz Tiesas 1998. gada 3. februāra spriedumu lietā C-102/96 Komisija/Vācija [4], kurā esot ticis konstatēts Direktīvu 64/433 un 89/662 pārkāpums. Komisija uzskata, ka šo direktīvu attiecīgo noteikumu mērķis ir ieviest saskaņotu veterināro dienestu kontroļu sistēmu, kas balstītos uz veselības prasību līdzvērtību visās dalībvalstīs, pārceļot kontroles uz nosūtītājvalsti. Minētās direktīvas ir pieskaitāmas pasākumiem, ar ko pakāpeniski bija jāievieš iekšējais tirgus. Turklāt Komisija izklāstīja, ka Tiesa jau apvienotajās lietās *Dillenkofer* u.c. nosprieda, ka fakts, ka kādas direktīvas mērķis ir iekšējā tirgus ieviešana, neizslēdz, ka šīs direktīvas normas kalpo arī individuālo tiesību aizsardzībai.

B — *Par otro jautājumu*

27. *Prasītāja* pamata lietā, *Komisija* un *Grieķijas valdība* pārstāv viedokli, ka cūkgaļas ražotāji un tirgotāji Direktīvas 64/433 un 89/662 ar Kopienas tiesībām nesaderīgas transponēšanas un piemērošanas gadījumā, lai pamatotu prasību par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, neatkarīgi no jautājuma vai tiem, balstoties uz direktīvu noteikumiem, pienākas individuālās tiesības, var atsaukties uz EKL 28. panta pārkāpumu. Lai gan saskaņošanas pasākumi liedz dalībvalstīm iespēju izmantot EKL 30. pantā paredzētos pamatojumus, tie tomēr neizslēdz EKL 28. panta piemērošanu. Lai gan šo normu var konkretizēt sekundārajās tiesībās, to tomēr nevar izslēgt. Gadījumā, kāds ir šajā lietā, EKL 28. panta aizsardzības mērķis saskan ar Direktīvas 64/433 un 89/662 attiecīgo noteikumu mērķi. Līdz ar to sekundāro tiesību normu pārkāpumā vienlaicīgi ir saskatāms arī primāro tiesību normu pārkāpums.

28. Turpretī *Vācijas valdība*, tāpat kā *Čehijas*, *Francijas*, *Polijas* un *Itālijas valdības*, uzskata, ka gadījumā, ja piemērojamo direk-

4 — 1998. gada 3. februāra spriedums lietā C-102/96 Komisija/Vācija (*Recueil*, I-6871. lpp.).

tīvu normas nepiešķir indivīdam nekādas individuālas tiesības, viņš arī nevar atsaukties uz EKL 28. panta pārkāpumu, lai pamatotu prasību pret dalībvalsti par valsts atbildību. No Tiesas sprieduma, kurā esot ticis konstatēts attiecīgo direktīvu pārkāpums, izrietot, ka ar šīm direktīvām esot saskaņoti kuiļu dzimumam raksturīgo smaku noteikšanas un izvērtēšanas pasākumi. Līdz ar to dalībvalstu pasākumi ir jāizvērtē, nevis balstoties uz primārajām tiesībām, bet gan attiecīgo sekundāro tiesību normu gaismā.

29. *Vācijas valdība* uzskata, ka, tā kā dalībvalstu attiecīgo pasākumu likumību var izvērtēt, tikai balstoties uz sekundārajām tiesībām, tam pašam ir jābūt spēkā arī pārbaudot jautājumu, vai šie pasākumi ietekmē individuālo tiesību stāvokli. Attiecībā uz šo Vācijas valdība izklāsta, ka jāpastāv vajadzīgai paralelitātei starp mērogu, kurā tiek vērtēta valsts pasākumu likumība, un mērogu, kurā tiek vērtēta prasības par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros pastāvēšana. Šajā izpratnē pārkāptajām tiesību normām un tiesību normām, kas piešķir subjektīvās tiesības, būtu jābūt identiskām.

30. Turklāt *Vācijas* un *Polijas valdības* pauž uzskatu, ka, pārbaudot sekundāro tiesību pārkāpumu un Kopienu primāro tiesību pārkāpumu, tiek piemēroti pilnīgi atšķirīgi kritēriji. Ja neesoša kādas direktīvas transponēšana jau ir direktīvas pārkāpums, tad būtu jāpārbauda, vai identiska valsts rīcība — pieņemot, ka nav notikusi sekundāro tiesību saskaņošana, — būtu savienojama ar EKL 28. pantu un, iespējams, attaisnota ar kādu no primārajās tiesībās nostiprinātiem pamatojumiem. Turklāt šai lietai neesot pārrobežu rakstura un līdz ar to tai nevar piemērot EKL 28. pantu, jo Dānijas cūku audzētāji un lopkautuvju sabiedrības pašas neeksportē savu produkciju. Iespējamiem zaudējumiem ir tikai refleksīvas sekas.

C — *Par trešo jautājumu*

31. *Visas valdības*, kas iesniegušas savus apsvērumus, kā arī *Komisija* uzskata, ka Kopienu tiesībās nav prasīts, lai Komisijas celta prasība sakarā ar valsts pienākumu neizpildi izraisītu to, ka tiktu pārtraukts noilgums prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros vai noilguma gaita uz šīs tiesvedības laiku tiktu apturēta.

32. Iepriekš minētie lietas dalībnieki to pamato ar dalībvalstu autonomiju procesuālo tiesību jomā. Šīs autonomijas ietvaros katra dalībvalsts pati var noteikt noilguma termiņus un regulēt šo termiņu pārtraukšanu vai apturēšanu ar nosacījumu, ka prasības iesniedzējam attiecīgās normas nav neizdevīgākas kā tās, kas saistītas ar prasībām par valsts atbildību, un netiek izslēgta vai pārmērīgi apgrūtināta Kopienu tiesībās paredzēto tiesību īstenošana. Tas, starp citu, izriet no

1997. gada 10. jūlija sprieduma lietā C-261/95 *Palmisani* (*Recueil*, I-4025. lpp., 40. punkts) par prekluzīviem termiņiem attiecībā uz prasībām par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros. Pieņēmums, ka ar prasību sakarā ar valsts pienākumu neizpildi netiek ne pārtraukts noilguma termiņš, ne arī apturēta tā gaita, atbilst arī efektivitātes principam. Komisija pārstāv viedokli, ka Kopienu tiesībās tiek pieprasīts pārtraukt vai apturēt noilguma termiņu tikai tad, ja cietušais pats izmanto tiesiskās aizsardzības līdzekļus, lai ar tiem pildītu savu pienākumu samazināt zaudējumu apmērus.

33. Turklāt *Vācijas* un *Polijas valdības* izklāsta, ka judikatūrā par EKL 288. panta otro daļu attiecībā uz Kopienas atbildību ir formulēti ļoti restriktīvi nosacījumi. Tā Pirmās instances tiesa uzskatīja, ka noilguma termiņš esot jāpārtrauc attiecīgajam prasības iesniedzējam pašam (1997. gada 16. aprīļa spriedums lietā T-20/94 *Hartmann*/Padome un Komisija, *Recueil*, II-595. lpp., 117. un 118. punkts). Turklāt prasība sakarā ar valsts pienākumu neizpildi esot sabiedrības interesēs esošs tiesību kontroles pasākums, kura primārais mērķis nav individuālo tiesību stāvokļa aizsardzība. No tā izriet, ka tikai Komisijas kompetencē ir izlemt jautājumu, vai būtu jāceļ prasība sakarā ar valsts pienākumu neizpildi, un attiecīgais cietušais pats nevar panākt šādas prasības celšanu. Grieķijas valdība turklāt norāda, ka prasības sakarā ar valsts pienākumu neizpildi celšana nav piesaistīta nekādiem termiņiem.

34. *Visas valdības*, kas šajā lietā sniedza savus apsvērumus, kā arī *Komisija* vienbalsīgi pārstāv viedokli, ka attiecībā uz prasības par valsts atbildību īstenošanas veidu un it īpaši šīs prasības noilgumu nav nozīmes tam, ka neeksistē valsts iekšējie tiesiskās aizsardzības līdzekļi, ar kuriem varētu piespiest dalībvalsti transponēt kādu direktīvu.

35. *Prasītāja* pamata lietā pirms sava viedokļa sniegšanas par trešo jautājumu apskata jautājumu, vai *BGB* 852. panta iepriekšējā redakcijā analoga piemērošana, ko atbalsta iesniedzējtiesa, ir pretrunā Kopienu tiesībām. Saskaņā ar *BGB* 852. pantu iepriekšējā redakcijā atšķirībā no citām normām, kurās paredzēti garāki noilguma termiņi, noilguma termiņš ir trīs gadi. Vācijas tiesību normās neesot skaidrs, kurus no noilguma termiņa noteikumiem ir jāpiemēro valsts atbildībai Kopienu tiesību ietvaros. Attiecībā uz šo jautājumu nepastāv nekādas likumā noteiktas normas vai augstāko tiesu judikatūra. Arī juridiskajā literatūrā tiek pārstāvēti dažādi viedokļi. *BGB* 852. panta iepriekšējā redakcijā, kas būtībā runā par ierēdņa personisko atbildību, analoga, pirmreizēja piemērošana šajā lietā nozīmētu tiesiskās paļāvības, juridiskās skaidrības principa, kā arī efektivitātes principa pārkāpumu. Lai noilguma termiņš varētu izpildīt savu uzdevumu — nodrošināt tiesisko paļāvību —, tam ir jābūt noteiktam jau iepriekš (2002. gada 11. jūlija spriedums lietā C-62/00 *Marks & Spencer*, *Recueil*, I-6325. lpp., 39. punkts). Turklāt tiktu pārkāpts arī līdzvērtības princips, jo persona, kas iesniegusi prasību par valsts atbildību dalībvalsts tiesību ietvaros, zina kāds noil-

guma termiņš attiecas uz tās prasību, turpretī persona, kura, balstoties uz Kopienu tiesībām, vēršas pret Vācijas valsti, var tikai minēt, kuri no noilguma noteikumiem tiks analogi piemēroti.

36. Prasītāja tālāk uzsver, ka *BGB* 852. panta iepriekšējā redakcijā analoga piemērošana ir pretrunā Kopienu tiesībām arī tādēļ, ka prasītāja pamata lietā pretēji iesniedzējtiesas uzskatam līdz 1997. gadam vispār nemaz nebija varējusi uzzināt, kam ir jāatlīdzina radītie zaudējumi. Pirms 1999. gada 1. jūnija sprieduma lietā C-302/97 *Konle* (*Recueil*, I-3099. lpp.) prasītāja nevarēja zināt, vai tai ir jāvēršas pret pašu dalībvalsti vai arī federālajām zemēm kuru iestādes, likuma izpildes pasākumu ietvaros arī esot pārkāpušas Kopienu tiesības.

37. *Komisija* ņem vērā, ka iesniedzējtiesa pirms trešā un ceturtā prejudiciālā jautājuma netieši uzdod jautājumu, vai Kopienu tiesības aizliedz *BGB* 852. pantā iepriekšējā redakcijā paredzētā noilguma noteikuma valsts prasībai par ierēdņu atbildību analogu piemērošanu. Atbilstoši Komisijas izklāstam valsts tiesām, it īpaši raugoties uz efektivitātes principu, ir pienākums pārbaudīt, vai Kopienu tiesību pārkāpumos cietušie pietiekami skaidri zina savas tiesības, kas izriet no valsts atbildības Kopienu tiesību ietvaros, un tiem ir iespējas šīs tiesības izmantot. Tikai no visaptverošas valsts tiesību normu un īpašas pamata lietas patieso apstākļu pārbaudes iesniedzējtiesa var secināt, vai analoga *BGB* 852. panta iepriekšējā redakcijā piemērošana kavē prasītāju pietiekami uzzināt savas tiesības un šīs tiesības izmantot valsts tiesā.

38. *Prasītāja* pamata lietā par trešo jautājumu min, ka saskaņā ar EKL 226. pantu celta prasība par valsts pienākumu neizpildi Vācijas tiesību izpratnē esot apelācija, turklāt esot jāņem vērā ļoti plašs apelācijas jēdziens. Salīdzināmas valsts tiesībās paredzētas apelācijas sūdzības, kuras nodarītā kaitējuma specifikas dēļ nebūtu iespējams izmantot, pēc prasītājas vārdiem arī pārtrauc noilguma termiņu. Atbilstoši tam prasītāja pārstāv viedokli, ka līdzvērtības princips prasa, lai prasībai par valsts pienākumu neizpildi vai prasītājas sūdzībai Komisijā būtu tādas pašas sekas kā Vācijas apelācijas sūdzībai līdzvērtīgā situācijā.

D — *Par ceturto jautājumu*

39. Visu lietas dalībnieku, izņemot prasītājas pamata lietā, iesniegtie skaidrojumi būtībā saskan tajā, ka Kopienas tiesībās nav prasīts, lai valsts tiesību aktos paredzētais noilgums sāktos tikai brīdī, kad attiecīgā direktīva būs pilnībā transponēta. Atbilstoši tam noilguma

termiņš var sākties jau brīdī, kad ir nodarīti pirmie zaudējumi vai arī paredzami turpmāki zaudējumi, pat ja direktīva šajā brīdī vēl nav pilnībā transponēta.

40. Šajā sakarā minētajos paskaidrojumos tiek uzsvērts, ka pamatā valsts tiesību kompetencē ir noteikt, kad attiecībā uz prasībām par Kopienu tiesībās ietverto valsts atbildību sākas noilguma termiņš, turklāt esot jāievēro līdzvērtības un efektivitātes principi. Attiecībā uz efektivitātes principu it īpaši tiek uzvērts, ka, kā to Tiesa secināja saistībā ar prasībām par nepareizi iekasētu nodokļu atmaksu, efektivitātes princips nav pārkāpts, ja dalībvalsts paredz prekluzīvu termiņu, kas ir beidzies jau pirms Kopienu tiesībām atbilstoša tiesību stāvokļa ieviešanas (1998. gada 17. novembra spriedums lietā C-228/96 *Aprile*, *Recueil*, I-7141. lpp., 45. punkts). Atšķirīgu secinājumu nevarētu izdarīt arī no 1991. gada 25. jūlija sprieduma lietā C-208/90 *Emmott* (*Recueil*, I-4269. lpp., 23. punkts), kur Tiesa esot secinājusi, ka nolaidīgā dalībvalsts līdz direktīvas pienācīgai transponēšanai nevar atsaukties uz prasības novēlotu celšanu. Šis spriedums, kā tas vēlāk tika noskaidrots lietā *Aprile*, tika taisīts, balstoties tikai uz atsevišķa gadījuma īpašiem apstākļiem.

41. *Apvienotā Karaliste* mutvārdu procesā galvenokārt pārstāvēja viedokli, ka noilgums prasībai par Kopienu tiesībās paredzēto atbildību ir jānosaka, balstoties uz valsts tiesību aktiem, turklāt trīs gadu noilguma termiņš, kas paredzēts Vācijas tiesību aktos, nav pretrunā līdzvērtības un efektivitātes principiem. Efektivitātes principu nepārkāpj arī apstāklis, ka valsts noilguma termiņš tiek analogi piemērots prasībai par Kopienas tiesībās paredzētu atbildību. Turklāt Kopienu tiesībās netiek prasīts, lai valsts tiesību aktos paredzēts noilguma termiņš sākas tikai brīdī, kad ir pilnībā transponēta attiecīgā direktīva.

42. *Prasītāja* pamata lietā vispirms ņem vērā, ka Vācijas kompetento iestāžu zaudējumus radījušo rīcību pretēji iesniedzējtiesas pieņēmumam var kvalificēt tikai kā ilgstošu darbību, no kā izriet, ka noilguma termiņš var sākties tikai ar darbības pārtraukšanu, proti, tālākus zaudējumus izraisošas rīcības pārtraukšanas brīdi. To it īpaši varot atvasināt no 2006. gada 13. jūlija sprieduma apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi* u.c. (Krājums, I-6619. lpp., 77. un 78. punkts). Tiesa nosprieda, ka ar valsts tiesību normu, saskaņā ar kuru prasības par zaudējumu atlīdzību noilguma termiņš sākas dienā, kad aizliegtā vienošanās vai saskaņotās darbības tikušas pirmo reizi īstenotas, radušos zaudējumu atlīdzināšana varētu tikt padarīta praktiski neiespējama. Šādā situācijā neesot izslēgts, ka noilguma termiņš beidzas pirms pārkāpuma beigšanas un cietušajai personai vairs nav iespējams celt prasību.

43. Tālāk prasītāja pārstāv viedokli, ka spriedumā lietā *Emmott* izstrādātie principi izņēmuma kārtā esot piemērojami arī šajā lietā, jo arī šeit pastāvot īpaši apstākļi. Šādi īpaši apstākļi esot saskatāmi tiesiskajā nedrošībā, kas izriet no piemērojamo direktīvu noteikumu mijiedarbības sarežģītības. Vēl viena īpatnība izriet no fakta, ka Vācijas kompetentās iestādes nav veikušas strīda izšķiršanas procedūru atbilstoši Direktīvas 89/662 8. pantam, kas arī vairoja tiesisko nedrošību. Tādēļ tirgus dalībniekiem praktiski nav bijusi iespēja Vācijas kompetentajās iestādēs tieši atsaukties uz savām no direktīvām izrietošajām tiesībām.

44. Visbeidzot, prasītāja pamata lietā, gadījumā, ja zaudējumus izraisošās darbības netiktu atzītas par ilglaicīgām darbībām, pakārtoti norāda, ka *BGB* 852. pants iepriekšējā redakcijā ir jāinterpretē vismaz atbilstīgi Kopienu tiesībām tādā veidā, ka nav iespējams pieprasīt zaudējumu atlīdzību tikai par laika posmu, kas ir senāks par trīs gadiem pirms prasības par valsts atbildību iesniegšanas.

E — *Par piekto jautājumu*

45. *Itālijas valdība*, raugoties uz tās izklāstu par trešo un ceturto jautājumu, neuzskata par nepieciešamu sniegt savus apsvērumus par piekto jautājumu.

46. Visas pārējās lietā iesaistītās dalībvalstis būtībā pārstāv viedokli, ka pretrunā Kopienu tiesībām nav tādas valsts tiesību normas piemērošana kā *BGB* 839. panta 3. punkts iepriekšējā redakcijā, saskaņā ar ko zaudējumu atlīdzības pienākums neiestājas gadījumā, ja cietusī puse tīši vai nolaidīgi nav novērsusi zaudējumus, izmantojot tiesiskās aizsardzības līdzekļus. Tās norāda uz spriedumu apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame*, no kā izriet, ka valsts tiesas vienmēr var pārbaudīt, vai cietusī puse pietiekami mēģināja samazināt zaudējumu apjomu un it īpaši vai tā ir izmantojusi visus tai pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus.

47. Tālāk tiek izklāstīts, ka *BGB* 839. panta 3. punkta piemērošana nepārkāpj efektivitātes principu, ja vien šī norma, kā to uzsver *Čehijas valdība*, netiek interpretēta tā, ka no cietušās puses tiek prasīts izmantot visus tai pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus neatkarīgi no tā, vai šo līdzekļu pielietojums attiecībā uz lietas apstākļiem ir jēgpilns vai bezjēdzīgs. Valsts tiesu kompetencē ir izvērtēt, vai no cietušās puses viedokļa ir saprātīgi atsaukties uz tiesībām, kas izriet no nepareizi transponētas direktīvas.

48. *Vācijas valdība* uzsver, ka Kopienu tiesībās paredzētais efektivitātes princips nav pretrunā primāro tiesību aizsardzības līdzekļu prioritārai izmantošanai, jo prasība par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros ir izslēgta nevis vispārīgi, bet gan tikai gadījumos, kad prasības iesniedzējs, nepildot savu pienākumu ierobežot zaudējumu apmēru, nav izmantojis primāro tiesību aizsardzības līdzekļus. Vācijas valdība uzskata, ka primāro tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana ir racionāla gan varbūtēja valsts tiesas lēmuma uzdot prejudiciālus jautājumus atbilstoši EKL 234. pantam gadījumā, gan arī prasības sakarā ar valsts pienākumu neizpildi atbilstoši EKL 226. pantam īstenošanas gadījumā.

49. *Čehijas*, *Polijas* un *Francijas valdības* uzskata, ka priekšnosacījuma izmantot primāro tiesību aizsardzības līdzekļus racionalitāti neietekmē apstāklis, ka piekritīgā tiesa uz attiecīgajiem Kopienu tiesību jautājumiem, iespējams, nevarēja atbildēt, neuzdodot prejudiciālus jautājumus Tiesai saskaņā ar EKL 234. pantu, ne arī tas, ka saskaņā ar EKL 226. pantu jau ir uzsākts process sakarā ar valsts pienākumu neizpildi.

50. *Komisija* uzskata, ka *BGB* 839. panta 3. punkta piemērošana ir pretrunā Kopienu tiesībām, jo prasība par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros tiek pakļauta papildu negatīvam nosacījumam. Tomēr valsts tiesa, nosakot zaudējumu atlīdzināšanas apjomu, balstoties uz Kopienu tiesībām, vienmēr var pārbaudīt, vai cietušais pietiekami ir mēģinājis novērst zaudējumu iestāšanos vai arī mēģinājis samazināt zaudējumu apjomu.

51. *Prasītāja* pamata lietā vispirms norāda, ka *BGB* 839. panta 3. punkta priekšmets ir ierēdņu atbildība un nevis valsts atbildība, ciktāl valsts atbild par ierēdņa rīcību. Tā kā indivīdi, kas ir tiesīgi atsaukties uz šīm tiesību normām, šajā sakarā nevar atsaukties uz citu cietušo paralēli ierosinātajām lietām, šo tiesību normu piemērošanas sekas būtu tādas, ka katram no vairāk nekā 15 000 Dānijas uzņēmumiem paralēli visās federālajās zemēs būtu jāiesniedz prasības pret pienākumus nepildošo kompetento iestāžu tiesību subjektiem, kas vairāk nekā 50 dažādu darbojošos iestāžu gadījumā nozīmētu vairāk nekā 750 000 sūdzības. Šāds prasības par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros īstenošanas priekšnoteikums novestu pie Kopienu tiesību efektivitātes mazināšanas. Rezumējot, prasītāja atzīmē, ka arī tā atzīst pienākuma mazināt zaudējumu apjomu pastāvēšanu. Tomēr šis pienākums nevar būt tik plašs, ka cietušajai pusei būtu jāiesniedz sūdzība par katru iedomājamo lietu, lai tā nezaudētu tai paredzētās Kopienu tiesības.

VI — Juridiskais vērtējums

A — *Ievada piezīmes*

52. Tiesas judikatūra izveidoja un tuvāk formulēja valsts atbildības Kopienu tiesību ietvaros tiesību institūtu. Virzienu iezīmējošajā 1991. gada 19. novembra spriedumā apvienotajās lietās *Francovich* u.c. [5] Tiesa secināja, ka Kopienu tiesības uzliek pienākumu ievērot principu, saskaņā ar kuru dalībvalstīm ir jāatlīdzina zaudējumi, kas radušies indivīdiem tāda Kopienu tiesību pārkāpuma dēļ, par kuru ir vainojama pati valsts. No tā Tiesa secināja, ka dalībvalstij ir jāatlīdzina indivīdiem arī tādi zaudējumi, kas radušies no direktīvas savlaicīgas netransponēšanas valsts tiesībās [6].

53. Šī sprieduma piemērošanas joma pilnībā kļūst skaidra tikai tad, ja paturam prātā šo Kopienu tiesībās noteikto dalībvalsts atbildības attīstību, tiesnešiem to laika gaitā pilnveidojot, balstoties uz Kopienu tiesību praktiskās iedarbības principu, dalībvalstu pienākumu lojāli sadarboties atbilstoši EKL 10. pantam, kā arī it īpaši ārpuslīgumisko Kopienas atbildību [7]. Kopienu tiesībās pretēji Kopienas ārpuslīgumiskās atbildības tiesību institūtam, kura tiesiskais pamats ir EKL 288. panta otrā daļa [8], vēl joprojām nav paredzēti skaidri noteikumi par dalībvalstu atbildību. Tomēr šodien vairs nav apstrīdams, ka valsts atbildība Kopienu tiesību ietvaros izriet no tiesību sistēmas, kas ir izveidota ar Līgumu, būtības un tā ir pamats tiesībām uz zaudējumu atlīdzību, kuras balstās tieši uz Kopienu tiesībām [9].

5 — 1991. gada 19. novembra spriedums apvienotajās lietās C-6/90 un C-9/90 *Francovich* u.c. (*Recueil*, I-5357. lpp., 37. punkts). Tomēr Tiesa jau senākā spriedumā ir noteikusi, ka dalībvalstīm būtībā ir pienākums valsts tiesību aktu par valsts atbildību ietvaros atlīdzināt zaudējumus, kas radušies indivīdiem kāda Kopienu tiesību pārkāpuma dēļ (skat. 1976. gada 22. janvāra spriedumu lietā 60/75 *Russo*, *Recueil*, 45. lpp., 7.–9. punkts). Wathelet, M. un Van Raepenbusch, S. "La responsabilité des États membres en cas de violation du droit communautaire. Vers un alignement de la responsabilité de l'État sur celle de la Communauté ou l'inverse?", *Cahiers de droit européen*, Nr. 1-2, 1997, 15. lpp., uzskata, ka valsts atbildības Kopienu tiesību ietvaros principa izveide bija paredzama jau ilgi pirms sprieduma apvienotajās lietās *Francovich* u.c. Autori vispirms norāda uz 1964. gada 15. jūlija spriedumu lietā 6/64 *Costa* (*Recueil*, 1141. lpp.), kurā esot atzīta Kopienu tiesību prioritāra piemērošana attiecībā pret valsts tiesībām, kā arī saistībā ar dalībvalstu pienākumu segt zaudējumus Kopienu tiesību pārkāpuma gadījumos autori norāda uz 1960. gada 16. decembra spriedumu lietā 6/60 *Humblet*/Beļģija (*Recueil*, 1125. lpp.), kurā pirmo reizi EOTK līguma ietvaros tika atzīts dalībvalsts pienākums novērst nelikumīgu darbību sekas.

6 — Iepriekš 5. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Francovich* u.c., 46. punkts.

7 — Valsts atbildības Kopienu tiesību ietvaros principa leģitīmā bāze ir meklējama dažādos pamatojumos. Pirmkārt, Tiesa atsaucas uz Kopienu tiesību lietderīgas iedarbības principu ("effet utile") un vienlaicīgi arī uz nepieciešamību efektīvi aizsargāt tiesības, kas Kopienu tiesību ietvaros tiek garantētas tirgus dalībniekiem vai kas tiem tiks nodrošinātas [nākotnē]. Turklāt Tiesa atsaucas uz EKL 10. pantā minēto dalībvalstu pienākumu atturēties no visiem pasākumiem, kas var traucēt Līguma izpildi, un turklāt jaunākajā judikatūrā norāda uz dalībvalstu tiesību sistēmās pastāvošu vispārējo principu, kas uzliek pienākumu kompensēt zaudējumus, ko radījusi šīs valsts kompetentās iestādes prettiesiska rīcība (attiecībā uz šo skat. Gellermann, M. *EUV/EGV* (izdevējs Rudolf Streinz), Minhene, 2003, 57. sējums, 288. pants, 38. punkts; Wegener, B. un Ruffert, M. *Kommentar zu EUV/EGV* (izdevēji Calliess un Ruffert), 3. izdevums, 2007, 288. pants, 36. punkts; Hidien, J. *Die gemeinschaftsrechtliche Staatshaftung der EU-Mitgliedstaaten*, Bādenbādene, 1999, 12. un 13. lpp.). Lenaerts, K., Arts, D. un Maselis, I. *Procedural Law of the European Union*, 2. izdevums, Londona, 2006, 3-041. punkts, 109. lpp., judikatūrā par Kopienas ārpuslīgumisko atbildību saskata būtisku pamatu valsts atbildības Kopienu tiesību ietvaros izveidei.

8 — Attiecībā uz Kopienas ārpuslīgumiskās atbildības tiesību institūtu saskaņā ar EKL 288. panta otro daļu skat. manus 2007. gada 28. marta secinājumus lietā C-331/05 P *Internationaler Hilfsfonds*/Komisija (2007. gada 28. jūnija spriedums, Krājums, I-5475. lpp., 72. un turpmākie punkti).

9 — Skat. iepriekš 5. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu apvienotajās lietās *Francovich* u.c., 35. punkts; 1996. gada 5. marta spriedumu apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93 *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame* (*Recueil*, I-1029. lpp., 31. punkts), 1996. gada 26. marta spriedumu lietā C-392/93 *British Telecommunications* (*Recueil*, I-1631. lpp., 38. punkts), 1996. gada 23. maija spriedumu lietā C-5/94 *Hedley Lomas* (*Recueil*, I-2553. lpp., 24. punkts), 1996. gada 8. oktobra spriedumu apvienotajās lietās C-178/94, C-179/94, no C-188/94 līdz C-190/94 *Dillenkofer* u.c. (*Recueil*, I-4845. lpp., 20. punkts), 1998. gada 2. aprīļa spriedumu lietā C-127/95 *Norbrook Laboratories* (*Recueil*, I-1531. lpp., 106. punkts) un 2000. gada 4. jūlija spriedumu lietā C-424/97 *Haim* (*Recueil*, I-5123. lpp., 26. punkts).

54. Kopienu tiesībās paredzēts pienākums atlīdzināt zaudējumus, ja ir izpildīti trīs priekšnoteikumi: ja pārkāptās normas mērķis ir piešķirt tiesības indivīdiem, ja pārkāpums ir pietiekami būtisks un ja pastāv tieša cēloņsakarība starp valstij uzliktā pienākuma pārkāpšanu un indivīdiem nodarīto kaitējumu [10]. Spriedumā apvienotajās lietās *Dillenkofer* u.c. [11] Tiesa, it īpaši attiecībā uz gadījumiem, kad neeksistēja pasākumi direktīvas transponēšanai noteiktā termiņā, papildus nedaudz pārformulēja pirmo priekšnosacījumu — direktīvā minētais mērķis ir piešķirt indivīdiem tiesības, kuru saturu var noteikt, balstoties uz direktīvas normām —, bet vienlaicīgi uzsvēra, ka abiem formulējumiem būtībā ir vienāda nozīme [12].

55. Attiecībā uz kompetences sadali starp Kopienas tiesām un dalībvalstu tiesām ir jāatzīmē, ka būtībā valsts tiesas kompetencē ir noteikt, vai konkrētajā gadījumā ir izpildīti priekšnoteikumi dalībvalsts atbildībai par Kopienu tiesību pārkāpumu [13]. Turpretī jautājums par valsts atbildības pastāvēšanu un apjomu attiecībā uz zaudējumiem, kas radušies no šāda pārkāpuma, attiecas uz Kopienu tiesību interpretāciju, kas savukārt ir Tiesas kompetencē [14].

B — *Par pirmo jautājumu*

1) Izmantojamās interpretācijas metodes

56. Pirmais *Bundesgerichtshof* jautājums attiecas uz konstatāciju, vai Direktīvas 64/433/EEK 5. panta 1. punkta o) apakšpunkts un 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta iii) daļa Direktīvas 91/497/EEK redakcijā kopā ar Direktīvas 89/622/EEK 5. panta 1. punktu, 7. pantu un 8. pantu cūkgaļas ražotājiem un tirgotājiem piešķir subjektīvas tiesības prasības par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros pastāvēšanas pirmā priekšnosacījuma izpratnē.

57. Šis minimālais standarts, kura ietvaros izpaužas prasības par valsts atbildību individuālās aizsardzības funkcijas, ir izpildīts, ja strīdīgās Kopienu tiesību normas mērķis ir

10 — Goffin, L. "À propos des principes régissant la responsabilité non contractuelle des États membres en cas de violation du droit communautaire", *Cahiers de droit européen*, Nr. 5-6, 1997, 537. un turpmākās lpp.; iepriekš 7. zemsvītras piezīmē minētais Lenaerts, K., Arts, D. un Maselis, I., 3-042. punkts, 109. lpp.; Knez, R. "Varstvo pravic posameznika, ki jih vsebuje pravo skupnosti", *Revizor*, Nr. 4/5, 2003, 14. gadagājums, 105. lpp.; Ossenbühl, F. *Staatshaftungsrecht*, 5. izdevums, Minhene, 1998, 505. lpp., un Guichot, E. *La responsabilidad extracontractual de los poderes públicos según el Derecho Comunitario*, Valensija, 2007, 473., 474. lpp., balstās uz trīs priekšnoteikumiem: 1) pārkāptās normas mērķis ir piešķirt tiesības indivīdiem, 2) pārkāpums ir pietiekami būtisks un 3) pastāv tieša cēloņsakarība starp valstij uzliktā pienākuma pārkāpšanu un indivīdiem nodarīto kaitējumu. Skat. arī 9. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame* (51. punkts), spriedumu lietā *Hedley Lomas* (25. punkts), spriedumu lietā *Haim* (36. punkts), kā arī 2003. gada 4. decembra spriedumu lietā C-63/01 *Evans* (*Recueil*, I-14447. lpp., 83. punkts) un 2007. gada 25. janvāra spriedumu lietā C-278/05 *Robins* u.c. (Krājums, I-1053. lpp., 69. punkts).

11 — Iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Dillenkofer* u.c., 23. punkts.

12 — Šajā izpratnē skat. arī ģenerāladvokāta Džeikobsa [*Jacobs*] 2000. gada 26. septembra secinājumus lietā C-150/99 *Stockholm Lindöpark* (2001. gada 18. janvāra spriedums, *Recueil*, I-493. lpp., 51. punkts).

13 — Skat. iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētos spriedumus apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame*, 22. punkts, un lietā *British Telecommunications*, 41. punkts, kā arī iepriekš 12. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu lietā *Stockholm Lindöpark*, 38. punkts.

14 — Iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame*, 25. punkts.

piešķirt pietiekami noteiktam personu lokam tiesības, kuru saturu var noteikt, balstoties uz pārkāpto tiesību normu [15].

58. Saskaņā ar EKL 249. panta trešo daļu direktīvas adresāti vispirms ir dalībvalstis, jo tās it īpaši ir aicinātas transponēt direktīvu. Tomēr direktīvām var būt arī trešo pušu tiesības aizsargājošs raksturs, ja dalībvalstīm direktīvā tiek skaidri noteikts pienākums ieviest individuālas tiesības [16]. Vai kādas Kopienu tiesību normas mērķis šajā izpratnē ir piešķirt subjektīvas tiesības, ir jānosaka, interpretējot šo tiesību normu, turklāt ir jāizmanto Tiesas judikatūrā atzītās interpretācijas metodes [17]. Interpretācijas procesā būtisks ir attiecīgās tiesību normas teksts, jēga un mērķis un Kopienu likumdevēja apsvērumi, kā tie izriet no attiecīgo Kopienu tiesību normu preambulām [18].

2) Individuālās tiesības Tiesas judikatūrā

59. Jau pašā sākumā es vēlos norādīt, ka es nepiekrītu prasītājas pamata lietā, Čehijas valdības un Komisijas viedoklim, ka strīdīgie noteikumi varētu piešķirt cūkgaļas ražotājiem un pārdevējiem individuālas tiesības. Pēc manām domām, šāds secinājums izriet no Tiesas līdzšinējās judikatūras par valsts atbildību, kā arī strīdīgo Kopienu tiesību normu aplūkošanas kopumā. Tomēr, pirms es

15 — Iepriekš 5. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Francovich* u.c., 46. punkts, un iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Dillenkofer* u.c., 46. punkts. Atbilstoši Berg, W. *EU-Kommentar* (izdevējs Jürgen Schwarze), Bādenbādene, 2000, 288. pants, 79., 80. punkts, 2304. lpp., pietiek ar to vien, ka attiecīgās tiesību normas, piemēram, kādas direktīvas normas, mērķis ir piešķirt tiesības noteiktam personu lokam. Ja ir skaidrs, ka kādas normas mērķis ir piešķirt tiesības, tad ir jāpārbauda, vai ir iespējams no attiecīgās tiesību normas atvasināt strīdīgo tiesību saturu. Ir nepieciešams, lai šīs tiesību normas interpretācijas procesā būtu iespējams iegūt minimālo tiesību apjomu.

16 — kat. iepriekš 7. zemsvītras piezīmē minēto Hidien, J., 48. lpp., kurš norāda, ka direktīva pēc definīcijas sasniedzamā rezultāta vai "obligation de résultat" izpratnē ir adresēta tikai dalībvalstīm. Apvienotajās lietās *Francovich* u.c. darba ņēmēja prasību par kompensācijas piešķiršanu darba devēja maksātnespējas gadījumā varēja piemērot tikai pēc [direktīvas] transponēšanas un attiecīgo valsts tiesību normu pieņemšanas. Vienlaicīgi Tiesa apstiprināja arī indivīda tiesības celt prasību par atbildību.

17 — Vispārīgi par judikatūrā atzītām interpretācijas metodēm skat. 1998. gada 19. marta spriedumu lietā C-1/96 *Compassion in World Farming* (*Recueil*, I-1251. lpp., 49. punkts) un 1998. gada 12. novembra spriedumu lietā C-102/96 Komisija/Vācija (*Recueil*, I-6871. lpp., 24. punkts). Interpretējot kādu noteiktu Kopienu tiesību normu, ir jāņem vērā ne tikai šīs normas teksts, bet arī šīs normas konteksts un paredzētie mērķi.

18 — Iepriekš 7. zemsvītras piezīmē minētais Ruffert, M., publicēts Calliess un Ruffert, 288. pants, 54. punkts, 2358. lpp., uzskata, ka Tiesas judikatūra attiecībā uz šo priekšnoteikumu nav tik plaša. Tiesa attiecībā uz direktīvu normu aizsardzības apjomu apskata to tekstu, kā arī jēgu un mērķi un it īpaši ņem vērā direktīvu apsvērumus (skat. 7. zemsvītras piezīmē minētos spriedumus apvienotajās lietās *Dillenkofer* u.c., 30. un turpmākie punkti, un lietā *Norbrook Laboratories*, 108. punkts). Pirmās instances tiesa savukārt norāda uz vispārējo tiesību principu (nediskriminācijas princips) (skat. 2003. gada 6. marta spriedumu lietā T-57/00 *Banan-Kompaniet*/Padome un Komisija, *Recueil*, II-607. lpp., 64. punkts). Autors pārstāv viedokli, ka kritērijus, kas ir jāņem vērā attiecībā uz individuālo tiesību piešķiršanu, transponējot direktīvu, un tiešu direktīvas iedarbību, var piemērot arī šīs lietas jautājumiem. Atbilstoši tam subjektīvas tiesības pastāv gadījumā, ja kāda Kopienu tiesību norma atbilstoši tās objektīvajam piemērošanas mērķim aizsargā indivīdu intereses, kam savukārt ir jābūt tiešām un individualizējamām.

pievēršos šiem punktiem, es vēlos vispirms atsaukt atmiņā vairākas lietas, kurās Tiesa apstiprināja individuālu tiesību pastāvēšanu, un tādā veidā norādīt uz atšķirībām ar šo lietu.

60. Vispirms ir jāpiemin spriedums apvienotajās lietās *Francovich* u.c. [19], kurā Tiesa atzina par pietiekami precīzām Direktīvas 80/987/EEK [20] normas gan attiecībā uz personu loka noteikšanu, gan arī attiecībā uz darba ņēmējam garantētajām tiesībām saņemt garantijas par neizpildītu prasību apmierināšanu darba devēja maksātnespējas gadījumā un no tā atvasināja, ka pastāv subjektīvas tiesības.

61. Tālāk Tiesa spriedumā apvienotajās lietās *Dillenkofer* u.c. [21] atzina, ka Direktīvā 90/314/EEK [22] par kompleksiem ceļojumiem, kompleksām brīvdienām un kompleksām ekskursijām ir ietvertas individuālas tiesības, jo tā "piešķir personai, kas dodas kompleksā ceļojumā, tiesības atgūt samaksātos līdzekļus un atpakaļceļa izdevumus ceļojuma organizētāja maksātnespējas vai bankrota gadījumā".

62. Spriedumā lietā *Norbrook Laboratories* [23] Tiesa secināja, ka Direktīva 81/851/EEK [24], nosakot, ka noraidīt pieteikumu par veterināro zāļu tirdzniecības atļaujas saņemšanu var tikai direktīvā minēto iemeslu dēļ, piešķir indivīdam tiesības saņemt atļauju, ja ir izpildīti attiecīgie priekšnoteikumi. Šie priekšnoteikumi ir skaidri un izsmeļoši uzskaitīti Direktīvā 81/851 un Direktīvā 81/852. No tā Tiesa atvasināja, ka, balstoties uz šīm direktīvām, pietiekamā apjomā var noteikt saturu tiesībām, kas tiek piešķirtas indivīdam, kurš iesniedzis pieteikumu pārdošanas atļaujas saņemšanai.

63. Visbeidzot, Tiesa spriedumā lietā *Stockholm Lindöpark* [25] secināja, ka Sestās direktīvas 17. panta 1. un 2. punkts kopā ar 2. pantu, 6. panta 1. punktu un 13. panta B daļas b) apakšpunktu piešķir tiesības uz priekšnodokļa atskaitīšanu, kuras ir tik skaidras, konkrētas un noteiktas, ka indivīds var atsaukties uz šīm normām valsts tiesā tiesvedībā pret dalībvalsti.

19 — Iepriekš 5. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Francovich* u.c., 26. punkts.

20 — Padomes 1980. gada 20. oktobra Direktīva 80/987/EEK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz darbinieku aizsardzību to darba devēja maksātnespējas gadījumā (OV L 283, 23. lpp.).

21 — Iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Dillenkofer* u.c., 42. punkts.

22 — Padomes 1990. gada 13. jūnija Direktīva 90/314/EEK par kompleksiem ceļojumiem, kompleksām brīvdienām un kompleksām ekskursijām (OV L 158, 59. lpp.).

23 — Iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Norbrook Laboratories*, 108. punkts).

24 — Padomes 1981. gada 28. septembra Direktīva 81/851/EEK par dalībvalstu likumu tuvināšanu attiecībā uz veterinārajām zālēm (OV L 317, 1. lpp.).

25 — Iepriekš 12. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Stockholm Lindöpark*, 33. punkts.

64. Direktīvas, ko iepriekš minētajos spriedumos interpretēja Tiesa, izceļas ar to, ka tās pavisam noteiktā, Direktīvā definētā veidā garantē vai nu darba ņēmēju vai patērētāju civiltiesiskās prasības kompensācijas prasību formā vai arī pilsoņu publisko tiesību prasības pret valsts administrāciju. Turklāt, kā to atbilstoši secina Tiesa, no attiecīgo normu teksta, kā arī jēgas un mērķa var pietiekami skaidri noteikt gan indivīdu, kuram ir tiesības celt prasību, gan arī prasības saturu. Kā tas izriet no attiecīgo Kopienu tiesību normu interpretācijas, šajā lietā nav vērojama salīdzināma situācija.

66. Līdz ar to ar Direktīvu 64/433 tika ieviesta saskaņota veterināro dienestu kontroļu sistēma, kas balstās uz veselības prasību līdzvērtību visās dalībvalstīs un nodrošina gan veselības aizsardzību, gan vienlīdzīgu attieksmi pret precēm. Ar šo sistēmu veterināro iestāžu kontroļu veikšana ir jāpārceļ uz nosūtītājvalsti [26]. Šo kontroļu pārcelšana uz nosūtītājvalsti tika panākta Direktīvā 89/662, ar ko tika ieviesti noteikumi veterinārajām kontrolēm Kopienu iekšējā tirdzniecībā. Šīs kontroles, kas iepriekš tika veiktas uz iekšējām robežām, saskaņā ar Direktīvas 89/662 piekto apsvērumu principā tiek pārceltas uz svaigās gaļas izcelsmes valsti.

3) Strīdīgo direktīvu interpretācija

65. Vispirms ir jāsecina, ka Direktīvas 64/433 mērķis Direktīvas 91/497 redakcijā ir īstenot svaigas gaļas iekšējo tirgu, vienlaicīgi nodrošinot veselības aizsardzības pasākumus. Kopienu likumdevējs, balstoties uz Direktīvas 64/433 otro, trešo un ceturto apsvērumu, izmanto tiesību aktu tuvināšanas metodi, lai, novēršot tirdzniecības šķēršļus, kas izriet no "atšķirībām dalībvalstu veselības prasībās, kas attiecas uz gaļu", atvieglotu Kopienu iekšējo tirdzniecību.

67. Neraugoties uz to, Direktīvas 89/662 5. pants galamērķa dalībvalstij dod iespēju veikt nediskriminējošas veterinārās pārbaudes izlases paraugu procesa veidā, lai pārbaudītu preču atbilstību spēkā esošajiem veselības aizsardzības noteikumiem. Šeit acīmredzami ir runa par tiesību normu, kas kalpo sabiedrības veselības nodrošināšanai ar direktīvu ieviestās sistēmas ietvaros: proti, Direktīvas 7. pants piešķir [galamērķa dalībvalstij] tiesības aizliegt pārdod gaļu, ja tā, pārbaudot sūtījumu, ir atklājusi trūkumus. Šādā gadījumā tomēr ir paredzēts, ka valsts,

26 — Šajā izpratnē skat. 1983. gada 6. oktobra spriedumu apvienotajās lietās no 2/82 līdz 4/82 *Delhaize Frères* (*Recueil*, 2973. lpp., 11. punkts), 1993. gada 15. decembra spriedumu apvienotajās lietās C-277/91, C-318/91 un C-319/91 *Ligur Carni* u.c. (*Recueil*, I-6621. lpp., 25. punkts) un iepriekš 17. zemsvītras piezīmē minēto 1998. gada 12. novembra spriedumu lietā Komisija/Vācija, 26. punkts.

kas izmanto šo iespēju, nekavējoties īsteno 8. panta īpašo procedūru, lai novērstu konstatētos trūkumus attiecībā uz preču neatbilstību veselības aizsardzības prasībām.

68. Kamēr minēto Direktīvu galvenais mērķis ir iekšējā tirgus īstenošana [27], tās gandrīz neko nemin attiecībā uz gaļas ražotāju, proti, eksportētāju, lomu, kas tiem pienāktos veterināro pārbaužu ietvaros. Pretēji atbildētājas mutvārdu procesā paustajam ir jāapskata ne tikai gaļas ražotāju tiesības, bet it īpaši arī gaļas eksportētāju tiesības tieši tādēļ, ka prasītāja daļu gaļas eksporta uz Vāciju veic caur savu Vācijas meitas uzņēmumu *ESS FOOD* [28]. Līdz ar to prasītāja veido ekonomisku vienību, kas pretēji atbildētājas paustajam veic pārrobežu ekonomiskās darbības (ražošanu Dānijā un pārdošanu Vācijā).

69. Spriedumā lietā Komisija/Vācija [29] Tiesa paskaidroja, ka direktīva rada indivīda tiesības un pienākumus, ja tā ar tiešiem un detalizētiem noteikumiem uzliek dalībvalstīm pienākumu pieņemt attiecīgas aizliedzošas, atļaujošas un uzraudzības tiesību normas. Šādi faktiskie apstākļi šajā lietā pastāv tikai daļēji. Lai gan Direktīva 89/662 nosaka vairākas kontroles un informācijas apmaiņas procedūras starp kompetentajām dalībvalstu iestādēm, tomēr tikai netiešs pienākums atzīt veterināro kontroļu rezultātus izcelsmes valstī, proti, pienākums saskaņā ar Direktīvas 89/662 5. panta 1. punkta a) apakšpunktu atzīt nediskriminējošas izlases kārtībā veiktas veterinārās kontroles galamērķa valstī, ļauj nešaubīgi konstatēt tikai šauru tiesību kopumu, uz ko nepieciešamības gadījumā kompetentajās iestādēs varētu atsaukties gaļas ražotājs, proti, tirgotājs. Šeit ir runa tikai par procesuālajām līdzdalības tiesībām, piemēram, atbilstoši Direktīvas 89/662 7. panta 1. punkta b) apakšpunktam nosūtītāja vai viņa pārstāvja izvēles tiesībām vai nu iznīcināt preces, vai izmantot tās citiem mērķiem, to skaitā nosūtīt tās atpakaļ. Turklāt Direktīvas 89/662 8. panta 2. punkts nosaka kompetento iestāžu pienākumu pret nosūtītāju vai viņa pārstāvi par iestāžu lēmuma pamatošanu un ieteikumu sniegšanu par tiesiskās aizsardzības līdzekļu iespējamu izmantošanu.

70. Līdz ar to ir skaidrs, ka minētie Direktīvas 89/662 noteikumi būtībā aprobežojas tikai ar kompetento iestāžu veikto kontroļu procesuālo aspektu noteikšanu, turklāt cūkgaļas ražotājiem un tirgotājiem gadījumos, kad tiem tiek piemēroti kompetento iestāžu pasākumi,

27 — Skat. iepriekš 17. zemsvītras piezīmē minēto 1998. gada 12. novembra spriedumu lietā Komisija/Vācija, 27. punkts, par valsts pienākumu neizpildi pret Vācijas Federatīvo Republiku, kurā Tiesa secināja, ka "minētās Direktīvas (Direktīva 64/433 Direktīvas 91/497 redakcijā, kā arī Direktīva 89/662) ir pieskaitāmas pasākumiem, ar kuriem tiek pakāpeniski īstenots iekšējais tirgus".

28 — Skat. prasītājas prasības pieteikuma 23. punktu.

29 — 1991. gada 28. februāra spriedums lietā C-131/88 Komisija/Vācija (*Recueil*, I-825. lpp., 7. punkts).

ir piešķirta tikai pasīva loma. Tātad Direktīvas 89/662 noteikumi negarantē no saturiskā viedokļa pietiekami identificējamas tiesības, kas pamatotu šīs personu grupas prasību par valsts atbildību.

71. Tāpat nav iespējams atvasināt individuālās tiesības no Direktīvas 64/433 5. panta 1. punkta o) apakšpunkta un 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta iii) daļas Direktīvas 91/497 redakcijā, jo šīs normas pamato tikai valsts kompetento iestāžu pienākumu atzīt par nederīgu lietošanai pārtikā gaļu ar izteiktu dzimumam raksturīgu smaku. Vienlaicīgi direktīvas normas nosaka pienākumu marķēt un pakļaut termiskai apstrādei nekastrētu vīrišķā dzimuma cūku ar liemeņa svaru, kas pārsniedz 80 kg, gaļu. Direktīvas galvenais mērķis ir saskaņot veterinārās kontroles un veselības aizsardzības principus. Šī saskaņošana ir jāpanāk dalībvalstīm, atbilstoši pildot minētajās direktīvās uzskaitītos pienākumus. Šo direktīvu mērķis nav aizsargāt ražotāju tiesības, un pienākums veikt attiecīgus pasākumus ir tikai dalībvalstīm.

72. Ir jāpiekrīt prasītājas pamata lietā pārstāvētajam juridiskajam viedoklim, ka šīs tiesību normas ir jāinterpretē tā, ka tās aizliedz dalībvalstīm piemērot tirdzniecībai tādas prasības, kas pārsniedz direktīvas 6. pantā minētās. Šādu interpretāciju savos 1998. gada 3. februāra secinājumos lietā C-102/96 Komisija/Vācija [30] atbalsta arī ģenerāladvokāts La Pergola [*La Pergola*], un Tiesa to apstiprināja

30 — 1998. gada 3. februāra secinājumos lietā C-102/96 Komisija/Vācija (*Recueil*, I-6871. lpp., 8. punkts) ģenerāladvokāts La Pergola [*La Pergola*] izklāsta, ka nav apšaubāms, ka Vācijas kompetento iestāžu uzliktais pienākums marķēt un pakļaut termiskai apstrādei cūkgaļu ir pretrunā Direktīvas 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta iii) daļai. Proti, šīs tiesību normas teksts ir skaidrs un nepārprotams: jāmarķē un jāpakļauj termiskai apstrādei tikai nekastrētas vīrišķā dzimuma cūkas ar liemeņa svaru, kas pārsniedz 80 kg; diemžēl uzņēmumi — ar kopēju metodi vai arī, ja šādas metodes nav, metodi, ko ir atzinusi izcelsmes valsts kompetentā iestāde, — nevarēja garantēt, ka "atlasīs liemeņus ar izteiktu kuiļa smaku". Vācijas kompetentās iestādes turpretim pieprasīja marķēt un pakļaut termiskai apstrādei arī liemeņus, kuru svars nepārsniedza noteikto 80 kg robežvērtību. Turklāt tās pieprasīja to darīt arī neatkarīgi no tā, vai izcelsmes valsts izmanto piemērotu metodi, lai noteiktu gaļu ar izteiktu dzimumam raksturīgu smaku; tā strīdīgajā atzīmē ir skaidri minēts: "Par specifisku androstenona noteikšanas metodi tiek atzīts tikai profesora Klausa [*Claus*] izstrādātais modificētā imūnenzīma tests". Līdz ar to pēc ģenerāladvokāta uzskatiem tas ir acīmredzams Direktīvas 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta iii) daļas pārkāpums.

arī 1998. gada 12. novembra spriedumā [31]. Tomēr, kā to atbilstoši savos rakstveida apsvērumos izklāsta Polijas valdība [32], tas nenozīmē, ka no kādai dalībvalstij noteiktā pienākuma uzreiz iespējams atvasināt indivīdu subjektīvās tiesības. Atšķirīga interpretācija nozīmētu, ka katra tirgus dalībnieka ekonomiskās intereses, kas tiktu apmierinātas, novēršot tirdzniecības šķēršļus Kopienas iekšējās tirdzniecības ietvaros, varētu uzskatīt par individuālām tiesībām. Fakts, ka kāda tiesību norma pilsoņiem sniedz priekšrocības, pats par sevi nevis piešķir kādas subjektīvās tiesības, bet gan sniedz tikai izdevīgāka tiesību stāvokļa atspoguļojumu [33]. Tiesību doktrīna par subjektīvām publiskām tiesībām apstiprina subjektīvo tiesību pastāvēšanu gadījumā, ja imperatīvas tiesību normas kalpo ne tikai sabiedrības interesēs, bet — vismaz — arī atsevišķu pilsoņu interesēs. Tādēļ, balstoties uz līdzšinējo Tiesas judikatūru, attiecībā uz prasības par valsts atbildību īstenošanu ir jājautā, vai pārkāptā tiesību norma piešķir cietušajai pusei subjektīvas tiesības tiesiski aizsargāta stāvokļa izpratnē [34]. Ņemot vērā iepriekšējos secinājumus, attiecībā uz šajā lietā apskatāmām direktīvām šādu tiesību piešķiršana viennozīmīgi ir jānoliedz.

4) Secinājumi

73. Līdz ar to uz pirmo prejudiciālo jautājumu ir jāatbild, ka Direktīvas 64/433/EEK 5. panta 1. punkta o) apakšpunkts un 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta iii) daļa Direktīvas 91/497/EEK redakcijā kopā ar Direktīvas 89/622/EEK 5. panta 1. punktu, 7. pantu un 8. pantu cūkgaļas ražotājiem un pārdevējiem nepiešķir tiesības, kas kļūdainas [direktīvu] transponēšanas vai piemērošanas gadījumā varētu būt pamats prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros.

31 — Skat. iepriekš 17. zemsvītras piezīmē minēto 1998. gada 12. novembra spriedumu lietā Komisija/Vācija, 32. un 33. punkts. Attiecībā uz šo skat. arī Aubry-Caillaud, F. *La libre circulation des marchandises — nouvelle approche et normalisation européenne*, Parīze, 1998, 68. lpp., kura norāda uz to, ka pilnīgas saskaņošanas gadījumā dalībvalstu kompetentajām iestādēm vairs nav iespēju preču tirdzniecībai no citām dalībvalstīm uzlikt citas prasības kā tikai Kopienu tiesībās noteiktās.

32 — Polijas valdības rakstveida apsvērumi, 14. punkts.

33 — Šajā izpratnē skat. Maurer, H. *Allgemeines Verwaltungsrecht*, 11. izdevums, Minhene, 1997, 8. pants, 8. punkts, 152. lpp. Saistībā ar prasību par valsts atbildību skat. Nettesheim, M. *Die mitgliedstaatliche Durchführung von EG-Richtlinien*, Berlīne, 1999, 43. lpp., kurš uzskata, ka, lai varētu izdarīt pieņēmumu, ka direktīva piešķir subjektīvas tiesības, ir nepieciešams, lai "kvalificētā veidā tiktu veicinātas aizsargājamas individuālās intereses". Nav pietiekami, ja "tiesību normas, ar ko tiek transponēta direktīva, tikai saskaras ar pilsoņu interesēm". Tāpat nav pietiekami, ja direktīvas normās paredzētā rīcība "attiecas uz indivīdu dzīvi tādā veidā, kas veicina viņu interešu [īstenošanu]". Autors līdz ar to nošķir vienkāršas "intereses" no "tiesībām" (kā tiesiski aizsargājamām interesēm). Atbilstoši Beljin, S. *Staatshaftung im Europarecht*, Ķelne, 2000, 139. lpp., iepriekš šaurais subjektīvo tiesību jēdziens šodien tiek saprasts kā visaptverošs jēdziens tiesībām šaurākā izpratnē, tiesiski aizsargātām interesēm un tiesību stāvokļiem. Autors uzskata, ka no tiesiskajām interesēm ir jānošķir "tīras ekonomiskās, politiskās, estētiskās vai citas intereses". Interešu tiesiskā aizsardzība nepastāv, ja pastāv tikai tīrs tiesību stāvokļa atspoguļojums: tikai faktiska, normatīvi nevirzīta kādas tiesību normas iedarbība, "atblāzma".

34 — Parasti Tiesa izmanto jēdzienu "individuālās tiesības", bet acīmredzot domā ar to "subjektīvās tiesības". Alexy, R. *Theorie der Grundrechte*, Bādenbādene, 1985, 164. lpp., tiesību teorijas izpratnē ar subjektīvajām tiesībām saprot tiesisko stāvokli un attiecības. Autors turklāt norāda uz *Bernhard Windscheid* un *Rudolf von Jhering* tiesību teorijas aizmetņiem. Atbilstoši *Windscheid* subjektīvās tiesības ir "tiesību sistēmas piešķirta griba vai gribas īstenošana", bet atbilstoši *Jhering* subjektīvās tiesības ir "tiesiski aizsargātas intereses". Diskusijas par šīm tiesību teorijām radīja neskaitāmas tā saucamās kombinētās teorijas. Subjektīvās tiesības tiek definētas kā tiesības, kas indivīdam ir piešķirtas tiesību sistēmas ietvaros kā līdzeklis cilvēcisku interešu apmierināšanai. Savukārt *Georg Jellinek* definē subjektīvās tiesības kā "tiesību sistēmā atzītu un aizsargātu uz mantu vai interesēm vērstu cilvēka gribu". Pēc iepriekš 33. zemsvītras piezīmē minētā Maurer, H., 8. pants, 2. punkts, 149. lpp., subjektīvās publiskās tiesības no pilsoņa viedokļa ir "publisko tiesību ietvaros indivīdam piešķirtas tiesības prasīt no valsts noteiktu rīcību, lai īstenotu savas intereses".

C — *Par otro jautājumu*

74. Gadījumā, ja attiecīgā direktīva šim personu lokam nepiešķir nekādas tiesības, *Bundesgerichtshof* otrajā prejudiciālajā jautājumā jautā, vai šīs personas savas prasības pamatošanai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros var atsaukties uz preču brīvas aprites pārkāpumu atbilstoši EKL 28. pantam.

1) Pamatbrīvības kā subjektīvās publiskās tiesības

75. Tiesas judikatūrā ir atzīts, ka arī no primāro tiesību normām par pamatbrīvībām var atvasināt individuālas tiesības. Pamatbrīvības rada ne tikai objektīvas tiesības, bet arī piešķir indivīdam tiesības attiecībās ar atbildīgajiem tiesību subjektiem atsaukties uz pamatbrīvībās ietverto normatīvo rīkojumu. Tā kā pamatbrīvības indivīdam dod šādas tiesības attiecībā pret valsts varu, tad tās var apzīmēt kā subjektīvas publiskas tiesības [35]. No tā loģiski izriet, ka šo tiesību pārkāpuma gadījumā tās principā var pamatot prasību par valsts atbildību. Tas neapstrīdami attiecas arī uz šajā lietā būtiskajiem preču brīvas aprites noteikumiem [36].

76. Tā Tiesa spriedumā apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame* [37] arī EKL 28. panta pārkāpuma gadījumā uzskatīja, ka ir izpildīts pirmais prasības par valsts atbildību priekšnoteikums, jo EKL 28. pants "dalībvalstīm uzliek aizliegumu, tomēr atsevišķām personām tas paredz tiesības, kuras valsts tiesām ir jāaizsargā".

77. Tiesa šo argumentu apstiprināja arī spriedumā lietā *Hedley Lomas* [38] un vienlaicīgi to attiecināja arī uz Kopienas iekšējo tirdzniecību ar kaušanai paredzētiem dzīvniekiem. Šīs tiesvedības iemesls bija strīds starp uzņēmumu *Hedley Lomas Ltd* un Anglijas un Velsas *Ministry of Agriculture, Fisheries and Food* (Lauksaimniecības, zivsaimniecības un pārtikas ministrija) par ministrijas atteikumu izsniegt *Hedley Lomas Ltd* atļauju eksportēt

35 — Šajā sakarā skat. iepriekš 18. zemsvītras piezīmē minēto Kingreen, T., publicēts Calliess un Ruffert (izdevējs), 28.–30. pants, 9. punkts, 578. lpp.; tas pats arī *Die Struktur der Grundfreiheiten des Europäischen Gemeinschaftsrechts*, Berlīne, 1999, 23. un turpmākās lpp.

36 — Tā arī Müller-Graff, P. C. *Kommentar über die Europäische Union und Vertrag zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft* (izdevēji Hans von der Groeben un Jürgen Schwarze), Bādenbādene, 2003, 1. sējums, 28. pants, 316. punkts, 1065. lpp., norāda, ka dalībvalstij ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, kas rodas indivīdam, ja dalībvalsts ir pieņēmusi ar EKL 28. pantu nesavienojamus pasākumus vai arī vispār nav pieņēmusi nekādus pasākumus, lai aizsargātu preču brīvu apriti no privātpersonu nelikumīgas rīcības, ja vien pastāv arī pārējie prasības par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros priekšnoteikumi.

37 — Iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame*, 54. punkts.

38 — Iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Hedley Lomas*, 27.–29. punkts, ar norādēm uz 1978. gada 29. novembra spriedumu lietā 83/78 *Pigs Marketing Board* (*Recueil*, 2347. lpp., 66. un 67. punkts), kurā Tiesa izklāstīja, ka "EEK līguma 30. un 34. panta noteikumi, kā arī Regula Nr. 2795/75 ir piemērojami tieši un pamato indivīdu tiesības, kas ir jāievēro dalībvalstu tiesām".

dzīvas aitas uz Spāniju nokaušanai. Šis [ministrijas] lēmums tika pamatots ar to, ka dzīvnieki pirms kaušanas Spānijas lopkautuvēs tiek pakļauti procedūrai, kas ir pretrunā Direktīvai 74/577/EEK par dzīvnieku apdullināšanu pirms kaušanas. Tiesa atteikumā izsniegt eksporta atļauju saskatīja EKL 28. pantu pārkāpjošu un ar EKL 30. pantu nepamatotu eksporta kvantitatīvo ierobežojumu un secināja, ka EKL 28. pants piešķir indivīdam tiesības. Ņemot vērā, ka Apvienotajai Karalistei šo tiesību pārkāpuma brīdī nebija jāpieņem nekādi likumdošanas lēmumi un tai nebija arī nekādas rīcības brīvības, Tiesa uzskatīja, ka pietiek tikai ar primāro tiesību pārkāpumu, lai apstiprinātu kvalificēta pārkāpuma pastāvēšanu.

78. Tomēr ir jāapskata jautājums, vai cietušais var atsaukties uz primārām tiesībām, ja attiecīgajā jomā ir pieņemta saskaņošanas direktīva, un vai šī direktīva nav galīgais izmantošanas pamats dalībvalstu pienākumu izvērtēšanai, kā arī — nepieciešamības gadījumā — varbūtējas dalībvalsts atbildības izvērtēšanai. Šajā sakarā ir jānorāda uz spriedumu lietā Komisija/Vācija [39], kurā Tiesa secināja, ka noteikumi par nekastrētu vīrišķa dzimuma cūku spēcīgas dzimumam raksturīgas smakas konstatāciju ir saskaņoti.

2) Sekundāro tiesību prioritāra piemērošana

79. Pret tiešu iespēju atsaukties uz primārajās tiesībās ietverto pamatbrīvību garantijām varētu būt pastāvīgajā judikatūrā pārstāvētais Tiesas viedoklis, saskaņā ar kuru pēc tam, kad kāda noteikta joma Kopienu tiesību ietvaros ir tikusi noslēdzoši saskaņota ar direktīvu, katra valsts tiesību norma šajā jomā ir jāvērtē, balstoties uz šīs direktīvas noteikumiem, nevis uz EK līguma noteikumiem [40]. Tiesa šajā sakarā pievērsa uzmanību arī tam, ka direktīva tāpat kā visas Kopienu sekundārās tiesības ir jāinterpretē, balstoties uz EK līguma noteikumiem par preču brīvu apriti.

80. Pretēji savai iepriekšējai judikatūrai Tiesa tagad ir tendēta ne tikai uz to, ka nav iespējams tieši atsaukties uz primārajās tiesībās nostiprinātiem EKL 30. panta pamatojuma

39 — Iepriekš 17. zemsvītras piezīmē minētais 1998. gada 12. novembra spriedums lietā Komisija/Vācija, 29. un 36. punkts.

40 — 1977. gada 5. oktobra spriedums lietā 5/77 *Tedeschi* (*Recueil*, 1555. lpp., 35. punkts), 1983. gada 30. novembra spriedums lietā 227/82 *Van Bennekom* (*Recueil*, 3883. lpp., 35. punkts), 1993. gada 12. oktobra spriedums lietā C-37/92 *Vanacker* un *Lesage* (*Recueil*, I-4947. lpp., 9. punkts), 1994. gada 5. oktobra spriedums lietā C-323/93 *Centre d'insémination de la Crespelle* (*Recueil*, I-5077. lpp., 31. punkts), 1996. gada 11. jūlija spriedums apvienotajās lietās C-427/93, C-429/93 un C-436/93 *Bristol-Myers Squibb* u.c. (*Recueil*, I-3457. lpp., 25. punkts), 2001. gada 13. decembra spriedums lietā C-324/99 *Daimler Chrysler* (*Recueil*, I-9897. lpp., 32. punkts) un 2003. gada 11. decembra spriedums lietā C-322/01 *Deutscher Apothekerverband* (*Recueil*, I-14887. lpp., 64. punkts).

elementiem, bet arī ka nav iespējams izmantot pat EKL 28. pantu kā pārbaudes mērauklu [41]. Sekundārās tiesības konkretizē primārās tiesības, un šādā ziņā tās arī ir vienīgā mēraukla dalībvalsts rīcības izvērtēšanai [42]. Šī iemesla dēļ nav iespējams atsaukties arī uz pamatojuma elementiem. Šī judikatūra tika apstiprināta arī spriedumos lietās *Deutscher Apothekerverband* [43], *Radlberger Getränkegesellschaft* un *Spitz* [44] un *Denkavit* [45] [46].

81. Līdz šim noteicošajā judikatūrā tika pārbaudīta kādas valsts tiesību normas atbilstība Kopienu tiesībām, proti, tas, vai noteikta dalībvalsts ir pildījusi tai ar direktīvu uzliktos pienākumus. Es tomēr neuzskatu, ka šos Tiesas secinājumus, saskaņā ar kuriem direktīva ir vienīgais atskaites punkts, varētu attiecināt arī uz šo lietu.

82. Šajā lietā atbildētājas pārkāptās direktīvas attiecas tikai uz veterināro kontroļu procesuālo tiesību aspektiem. Ja direktīva nosaka tikai procesuālo tiesību detaļas [47], tad, pēc manām domām, nav iespējams secināt, ka Kopienu likumdevējs ar šīm direktīvām nosaka arī Savienības pilsoņu tiesības un līdz ar to ir vēlējies tiem liegt atsaukties uz savām no EKL 28. panta izrietošajām tiesībām par preču brīvu apriti.

83. Šeit ieteiktās interpretācijas gadījumā nepastāv arī risks, ka tiktu apieti Tiesas judikatūrā izstrādātie prasības par valsts atbildību priekšnoteikumi. Proti, direktīvas normu, kas sava procesuālo tiesību rakstura dēļ negarantē subjektīvās tiesības, pārkāpums *per se* neizraisa prasību par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros. Drīzāk ir konkrēti jāpārbauda, vai šo procesuālo tiesību noteikumu pārkāpums izraisa arī no EKL 28. panta izrietošo Savienības pilsoņu subjektīvo tiesību piekļūt tirgum pārkāpumu. Šajā lietā tas ir jāpārbauda valsts tiesai. Līdz ar to pretēji Vācijas valdības viedoklim direktīvas noteikumu pārkāpums automātiski nenozīmē EKL 28. panta pārkāpumu, jo nepastāv risks, ka veidotos plaša dalībvalstu atbildība.

41 — Iepriekš 40. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Deutscher Apothekerverband*, 65. punkts; 2004. gada 14. decembra spriedums lietā C-309/02 *Radlberger Getränkegesellschaft* un *Spitz* (Krājums, I-11763. lpp., 53. punkts) un 2005. gada 13. janvāra spriedums lietā C-145/02 *Denkavit* (Krājums, I-51. lpp., 22. punkts).

42 — Tā arī iepriekš 35. zemsvītras piezīmē minētais Kingreen, T., publicēts Calliess un Ruffert (izdevējs), 28.–30. pants, 18. punkts, pārstāv viedokli, ka sekundārās tiesības esot "medijs, kura ietvaros notiek Savienības likumdošanai būtiska pamatbrīvību garantiju formulēšana un ieskicēšana konkrētās, noteiktās tiesībās un pienākumos".

43 — Iepriekš 40. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Deutscher Apothekerverband*, 65. punkts.

44 — Iepriekš 41. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Radlberger Getränkegesellschaft* un *Spitz*, 53. punkts.

45 — Iepriekš 41. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Denkavit*, 22. punkts.

46 — Iepriekš 35. zemsvītras piezīmē minētais Kingreen, T., 151. lpp.; tas pats autors iepriekš 18. zemsvītras piezīmē minētajā Calliess un Ruffert (izdevējs), 28.–30. pants, 18. lpp., paskaidro, ka Tiesa pārsvarā attiecības starp pamatbrīvībām un sekundārajām Kopienu tiesībām uztver kā iejaukšanās pamatojuma problēmu: Nav iespējams atsaukties uz pamatojuma elementu nepietiekamas dalībvalstu kompetences dēļ, ja un tiklīdz lieta tiek risināta sekundāro tiesību līmenī. Autors tomēr arī norāda uz to, ka Tiesa it īpaši savā jaunākajā judikatūrā diskutē par šo jautājumu, arī raugoties no piemērošanas jomas viedokļa.

47 — Skat. šo secinājumu 71. punktu.

3) Secinājumi

84. Līdz ar to uz otro prejudiciālo jautājumu ir jāatbild, ka Dānijas cūkgaļas ražotāji un tirgotāji, lai pamatotu prasību par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, var atsaukties uz preču brīvas aprites pārkāpumu atbilstoši EKL 28. pantam. Tomēr valsts tiesas kompetencē ir veikt pārbaudi, vai direktīvas, kas negarantē subjektīvās tiesības, noteikumu pārkāpums var novest arī pie EKL 28. pantā paredzēto Savienības pilsoņu tiesību piekļūt tirgum pārkāpumu.

D — *Ievada jautājums par trešo un ceturto prejudiciālo jautājumu*

85. Gan trešais, gan ceturtais prejudiciālais jautājums attiecas uz Kopienu tiesību ietekmi uz valsts noteiktiem noilguma termiņiem. No nolēmuma uzdot prejudiciālus jautājumus [48] izriet, ka *Bundesgerichtshof* vispirms lūdz atbildēt uz ievada jautājumu, proti, vai *BGB* 852. panta 1. punktā iepriekšējā redakcijā noteiktā trīs gadu noilguma termiņa piemērošana ir pretrunā Kopienu tiesībās ietvertajiem līdzvērtības un efektivitātes principiem.

1) Valstu likumdevēju kompetence

86. Vispirms ir jānorāda, ka Kopienu ārpuslīgumiskās atbildības gadījumos Kopienu tiesībās, izņemot Tiesas Statūtu 46. pantu, nav apskatīts jautājums par atbildības prasību noilgumu.

87. Drīzāk no Tiesas pastāvīgās judikatūras [49] izriet, ka radīto zaudējumu atlīdzināšana ir jānodrošina, pamatojoties uz valsts tiesību normām. Attiecīgu Kopienu tiesību aktu trūkuma gadījumā katras atsevišķās dalībvalsts tiesiskajā regulējumā ir jānosaka, kurā tiesā ir izskatāmas šādas lietas un kādi ir šādu lietu procesuālie noteikumi, kuriem ir jānodrošina pilna aizsardzība tiesībām, kuras no Kopienu tiesībām gūst indivīdi.

88. Šī iemesla dēļ Tiesa skaidri atzina, ka dalībvalstu kompetencē ir tiesību aktos noteikt prekluzīvus termiņus, kādos iespē-

48 — *Bundesgerichtshof* 2006. gada 12. oktobra nolēmums uzdot prejudiciālus jautājumus, 20. lpp., 24. punkts.

49 — Iepriekš 5. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Francovich* u.c., 37. un 42. punkts.

jams īstenot prasības pamatus ar nodokļiem saistītās lietās [50]. Līdzīgi var atzīt arī dalībvalstu kompetenci noteikt termiņu, pēc kura beigām iestājas noilgums prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros [51], turklāt neatkarīgi no tā, vai šo termiņu dalībvalstu tiesību normās drīzāk var pieskaitīt materiālajiem vai tomēr arī procesuālajiem prasības vai atbildības priekšnoteikumiem [52].

2) Prasības attiecībā uz līdzvērtību un efektivitāti

89. Turklāt Tiesa ir izskaidrojusi, ka atbilstošu termiņu noteikšana prasību celšanai veido tiesiskās paļāvības pamatprincipa piemērošanas gadījumu, jo prekluzīvais un noilguma termiņš pamatā atbilst Kopienu tiesībām, ja to piemērošanas noteikumi atbilst līdzvērtības un efektivitātes principiem [53].

90. Ar līdzvērtības principu ir jāsaprot, ka materiālie un formālie nosacījumi, kas pastāv katras dalībvalsts tiesību aktos attiecībā uz zaudējumu atlīdzināšanu, nedrīkst būt nelabvēlīgāki par tiem, kādi piemērojami līdzīgām prasībām, kas skar tikai valsts tiesības. Savukārt efektivitātes princips ir jādefinē tā, ka šie nosacījumi nedrīkst būt veidoti tā, ka zaudējumu atlīdzības saņemšana var būt faktiski neiespējama vai pārmērīgi apgrūtināta [54].

50 — 1997. gada 10. jūlija spriedums lietā C-261/95 *Palmisani* (*Recueil*, I-4025. lpp., 27. un 28. punkts), 1997. gada 17. jūlija spriedums apvienotajās lietās C-114/95 un C-115/95 *Texaco* un *Olieselskabet Danmark* (*Recueil*, I-4263. lpp., 46. punkts), 1997. gada 2. decembra spriedums lietā C-188/95 *Fantask* u. c. (*Recueil*, I-6783. lpp., 47.–49. punkts) un 1998. gada 15. septembra spriedums lietā C-231/96 *Edis* (*Recueil*, I-4951. lpp., 33. un 34. punkts).

51 — Šajā izpratnē skat. Pestalozza, C. "Roß und Reiter: Art. 34 GG und die gemeinschaftsrechtliche Staatshaftung", *Gemeinwohl und Verantwortung: Festschrift für Hans Herbert von Armin zum 65. Geburtstag*, Berlīne, 2000, 291. lpp., atbilstoši kuram, ciktāl ne Kopienu tiesībās, ne arī Vācijas Konstitūcijas 34. pantā nav paredzēts kas specifisks, Kopienu tiesību prasībai papildus jāņem vērā arī Vācijas likumdošana. Autors šajā sakarā norāda uz civiltiesību normām attiecībā uz līdzatbildību, kā arī uz noilguma termiņu noteikumiem. Gellermann, *EUV/EGV* (izdevējs Rudolf Streinz), Minhene, 2003, 57. sējums, 288. pants, 56. punkts, uzskata, ka, atbildot uz jautājumu, pēc kāda laika posma iestājās noilgums prasībai par zaudējumu atlīdzību, ir jābalstās uz attiecīgajām valsts tiesību normām. Autors uzskata, ka nedrīkst atsaukties uz Tiesas Statūtu 46. pantu, jo, lai gan Kopienu tiesībās tiek atbalstīta prasība par [valsts] atbildību, tomēr šīs prasības konkrēta īstenošana izriet no valsts tiesību normām. Tiktāl dalībvalstu kompetencē ir tuvāk izvērtēt noilguma termiņus, turklāt tiem ir jāatbilst efektivitātes un nediskriminācijas principiem. Līdzīgi arī iepriekš 7. zemsvītras piezīmē minētais Hidien, J., 71. lpp. Kischel, U. "Gemeinschaftsrechtliche Staatshaftung zwischen Europarecht und nationaler Rechtsordnung", *Europarecht*, 4. burtnīca, 2005, 450. lpp., pauž uzskatu, ka noilguma termiņi ir dalībvalstu procesuālās autonomijas sastāvdaļa neatkarīgi no tā, vai šie termiņi atbilstoši valsts likumdošanai tiek noteikti procesuālo vai materiālo tiesību ietvaros.

52 — Atbilstoši Vācijas tiesību normām prekluzīvajam termiņam un noilguma termiņam ir atšķirīga iedarbība. Prekluzīvā termiņa gadījumā tiesības beidzas ar termiņa beigām, turpretī noilgums pamato tikai tiesības neīstenot kādas darbības. Prekluzīvā termiņa beigas juridisku strīdu gadījumos ir jāņem vērā pēc [iestāžu pašu] ierosmes, bet noilguma termiņš tikai tad, ja uz to tiek norādīts. Kamēr noilgums attiecas tikai uz prasībām (*BGB* 194. pants), tikmēr prekluzīvais termiņš attiecas arī uz citām tiesībām, galvenokārt uz izvēles tiesībām [*Gestaltungsrecht*], bet izņēmuma kārtā tas attiecas arī uz prasībām (skat. Palandt un Heinrichs, H. *Bürgerliches Gesetzbuch*, 64. izdevums, Minhene, 2005, pārskats pirms 194. panta, 13. punkts).

53 — Skat. 1976. gada 16. decembra spriedumus lietā 33/76 *Rewe* (*Recueil*, 1989. lpp., 5. punkts), un lietā 45/76 *Comet* (*Recueil*, 2043. lpp., 13. un 16. punkts), iepriekš 5. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu apvienotajās lietās *Francovich* u.c., 43. punkts; 1995. gada 14. decembra spriedumu lietā C-312/95 *Peterbroeck* (*Recueil*, I-4599. lpp., 14. un 15. punkts), iepriekš 50. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu lietā *Palmisani*, 27. punkts; 1999. gada 1. jūnija spriedumu lietā C-126/97 *Eco Swiss* (*Recueil*, I-3055. lpp., 45. punkts), 2001. gada 22. februāra spriedumu apvienotajās lietās C-52/99 un C-53/99 *Camarotto* un *Vignone* (*Recueil*, I-1395. lpp., 28. un 30. punkts), 2001. gada 20. septembra spriedumu lietā C-453/99 *Courage* un *Crehan* (*Recueil*, I-6297. lpp., 29. punkts) un 2006. gada 13. jūlija spriedumu apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi* u.c. (Krājums, I-6619. lpp., 62. punkts). Šajā izpratnē skat. arī Von Bogdandy, A. *Das Recht der Europäischen Union* (izdevēji Eberhard Grabitz un Meinhard Hilf), I sējums, Minhene, 2007, 10. pants, 48., 54. un 54.a punkts.

54 — Iepriekš 5. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Francovich* u.c., 41.–43. punkts), iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Norbrook Laboratories*, 111. punkts, un 2003. gada 30. septembra spriedums lietā C-224/01 *Köbler* (*Recueil*, I-10239. lpp., 58. punkts).

91. Pamatā valsts tiesai ir jāsecina, vai valsts procesuālo tiesību norma atbilst šiem nosacījumiem, jo to uzdevums atbilstoši EKL 10. pantā ietvertajam līdzdalības principam ir garantēt indivīdu tiesisko aizsardzību, kas izriet no Kopienu tiesību tiešas iedarbības. Ja valsts tiesa secina, ka kāda valsts tiesību norma šajā izpratnē ir pretrunā Kopienu tiesībām, tiesai tā ir jāatstāj nepiemērota [55].

92. Iepriekš minēto nosacījumu abstrakta konstatācija tomēr ir Tiesas kompetencē, kurai EKL 234. pantā paredzētā prejudiciālā nolēmuma sniegšanas ietvaros ir uzdevums nodrošināt vienotu un vienādu Kopienu tiesību piemērošanu [56].

93. Attiecībā uz līdzvērtības principa nodrošināšanu, pēc manām domām, nepastāv nekādas šaubas par trīs gadu noilguma termiņa noteikšanu, kā tas paredzēts *BGB* 852. panta 1. punktā iepriekšējā redakcijā, jo atbilstoši iesniedzējtiesas sniegtajai informācijai Kopienu tiesību fakti acīmredzot tiek izvērtēti tāpat kā valsts tiesību fakti.

94. Attiecībā uz efektivitātes principu nav redzams, kādā veidā trīs gadu termiņš apgrūtinātu vai padarītu neiespējamu Kopienu tiesībās garantēto tiesību īstenošanu [57], it īpaši tādēļ, ka Tiesa, no vienas puses, pamatā balstās uz valsts prekluzīvo un noilguma termiņu atbilstību Kopienu tiesībām un, no otras puses, ņemot vērā mūsdienu Kopienu tiesību stāvokli, spriedumā *Palmisani* [58] pat viena gada prekluzīvu termiņu prasībai par zaudējuma atlīdzināšanu ir atzinusi par pieņemamu. Tas pats attiecas uz divu [59], trīs [60] vai piecu [61] gadu prekluzīvo vai noilguma termiņu prasībām par nepamatoti iekasētu maksājumu atmaksu.

3) Secinājumi

95. Līdz ar to ir jāsecina, ka trīs gadu noilguma termiņa, pēc kura noilgst prasība par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, piemērošana nav pretrunā Kopienu tiesībās

55 — Tā uzskata arī ģenerāladvokāts Kosma [*Cosmas*] 1997. gada 23. janvāra secinājumos lietā C-261/95 *Palmisani* (*Recueil*, I-4025. lpp., 20. punkts).

56 — Skat. iepriekš 55. zemsvītras piezīmē minētos ģenerāladvokāta Kosmas secinājumus lietā *Palmisani*, 21. punkts, kā arī iepriekš 50. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu šajā lietā, 33. punkts.

57 — Šis viedoklis tiek pārstāvēts arī juridiskajā literatūrā. Skat. arī iepriekš 7. zemsvītras piezīmē minētos Gellermann, 288. pants, 56. punkts, un Hidien, J., 72. lpp.; Schwarzenegger, P. *Staatshaftung — Gemeinschaftsrechtliche Vorgaben und ihre Auswirkungen auf nationales Recht*, Vīne, 2001, 137. lpp.; Ossenbühl, F. *Staatshaftungsrecht*, 5. izdevums, Minhene, 1998, 520. lpp., uzskata trīs gadu noilguma termiņu par Kopienu tiesībām atbilstošu. Skat. tālāk arī *Study Group on a European Civil Code* un *Research Group on EC Private Law (Acquis Group)* izstrādāto *Draft Common Frame of Reference*, kura III daļas 7:201. punktā kā parastais noilguma termiņš ir paredzēts trīs gadu termiņš (skat. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law — Draft Common Frame of Reference*, Interim Outline Edition (izdevējs Christian von Bar u.c.), Minhene, 2008, 185. lpp.).

58 — Iepriekš 50. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Palmisani*.

59 — Iepriekš 53. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Camarotto* un *Vignone*, 30. punkts.

60 — Iepriekš 50. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Edis*.

61 — 1997. gada 17. jūlija spriedums lietā C-90/94 *Haahr Petroleum* (*Recueil*, I-4085. lpp., 49. punkts) un iepriekš 50. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Fantask* u.c., 49. punkts.

paredzētajam līdzvērtības un efektivitātes principam.

E — *Par trešo jautājumu*

1) Prejudiciālā jautājuma nozīmība

96. Trešais *Bundesgerichtshof* jautājums attiecas uz secinājumu, vai noilgums prasībai par valsts atbildību par zaudējumiem, kas radušies direktīvas nepietiekamas transponēšanas rezultātā, Komisijai atbilstoši EKL 226. pantam uzsākot pret attiecīgo valsti procesu sakarā ar pienākumu neizpildi, tiek pārtraukts vai tā gaita vismaz līdz tā beigām tiek apturēta, ja trūkst efektīva valsts tiesību aizsardzības līdzekļa, lai piespiestu dalībvalsti transponēt direktīvu.

97. No nolēmuma uzdot prejudiciālus jautājumus izriet, ka process sakarā ar valsts pienākumu neizpildi atbilstoši EKL 226. pantam pret Vācijas Federatīvo Republiku tika uzsākts 1996. gada 27. martā un tika noslēgts 1998. gada 12. novembrī ar konstatējošu spriedumu. Cietušajiem pirmie zaudējumi radās jau 1993. gadā, tomēr tiesības uz atbildību tie pieteica tikai 1999. gada decembrī, ceļot prasību tiesā. Ja, kā to ir pieņēmusi *Bundesgerichtshof*, prasībai par valsts atbildību saskaņā ar Vācijas tiesību aktiem piemēro *BGB* 852. panta 1. punktā iepriekšējā redakcijā paredzēto trīs gadu noilguma termiņu [62] un uzskata, ka bija zināmi apstākļi, lai prasību par valsts atbildību varētu celt [agrāk], tad, pēc *Bundesgerichtshof* uzskatiem, kā noilguma termiņa sākumu vajadzētu noteikt 1996. gada vidu [63]. Līdz ar to nav iespējams izslēgt iespēju, ka prasība par atbildību jau ir noilgusi. Tiktāl attiecībā uz lēmuma pieņemšanu pamata lietā ir būtiski,

62 — Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru dalībvalstīm, lai garantētu Kopienu tiesību piemērošanu pilnā apjomā, ir jāsaskaņo ne tikai valsts tiesības ar Kopienu tiesībām, bet jārada arī tik noteikta, skaidra un caurskatāma situācija, ka katrs indivīds var uzzināt par savām tiesībām pilnā apjomā un atsaukties uz tām valsts tiesās (attiecībā uz direktīvām šajā izpratnē skat. 1991. gada 28. februāra spriedumu lietā C-360/87 Komisija/Itālija, *Recueil*, I-791. lpp., 12. punkts, un 1995. gada 15. jūnija spriedumu lietā C-220/94 Komisija/Luksemburga, *Recueil*, I-1589. lpp., 10. punkts. Skat. arī 2001. gada 18. janvāra spriedumu lietā C-162/99 Komisija/Itālija, *Recueil*, I-541. lpp., 22.–25. punkts, un 2003. gada 6. marta spriedumu lietā C-478/01 Komisija/Luksemburga, *Recueil*, I-2351. lpp., 20. punkts). Kā es to izklāstīju savos 2007. gada 13. septembra secinājumos lietā C-319/06 Komisija/Luksemburga (2008. gada 19. jūnija spriedums, Krājums, I-4323. lpp., 75. punkts), šis pamatprincips ir it īpaši jāievēro, ja dalībvalstu tiesības uzliek indivīdiem pienākumus un pārkāpumu gadījumā paredz sankcijas. Es uzskatu, ka arī likumdošanai attiecībā uz piemērojamiem noilguma noteikumiem ir jābūt skaidrai, lai dalībvalsts ar Kopienu tiesību aktiem nesavienojamas rīcības gadījumā cietušais varētu celt prasību par valsts atbildību pirms noilguma termiņa beigām. *Bundesgerichtshof* balstās uz to, ka ir piemērojams *BGB* 852. panta 1. punkts iepriekšējā redakcijā un līdz ar to acīmredzami balstās uz to, ka saskaņā ar Vācijas tiesību aktiem valsts atbildībai Kopienu tiesību ietvaros piemērojams par ierēdņu materiālo atbildību paredzētais trīs gadu noilguma termiņš, nevis tā saucamā "ekspropriācijai līdzīgas iejaukšanās" principa 30 gadu noilguma termiņš. Nolēmuma uzdot prejudiciālus jautājumus 23. punktā *Bundesgerichtshof* norāda uz vairākuma pārstāvēto viedokli profesionālajā literatūrā. Skat. arī Schulze, G. "Staatshaftung (Art. 288 EGV, § 839 BGB)", *Zivilrecht unter europäischem Einfluss* (izdevēji Martin Gebauer un Thomas Wiedmann), Štutgarte, 2005, 16. nodaļa, 29. punkts, 649. lpp., kurš balstās uz deliktu tiesībās iekļauto noteikumu par ierēdņu materiālo atbildību piemērojamību.

63 — Skat. *Bundesgerichtshof* 2006. gada 12. oktobra nolēmumu uzdot prejudiciālus jautājumus, 33. un 42. punkts. *Bundesgerichtshof* balsta savus apsvērumus uz Vācijas augstākās tiesas judikatūru par noilguma termiņu aprēķināšanu prasībām par valsts atbildību, kā arī uz profesionālajā literatūrā vairākuma pārstāvēto viedokli. *Bundesgerichtshof* balstās uz to, ka prasītāja jau 1996. gada vidū varēja celt savu prasību par zaudējumu atlīdzību un tādēļ noilgumam ir jāsākas no šī brīža. Pirmkārt, *Bundesgerichtshof* savus apsvērumus balsta uz to, ka cietušais zināja par zaudējumiem (34. punkts), un, otrkārt, uz apstākli, ka zaudējumi tika radīti vairāku, atkārtotu rīcības gadījumu ietvaros, nevis vienas ilgstošas rīcības rezultātā (42. punkts).

vai Komisijas celtajai prasībai sakarā ar valsts pienākumu neizpildi bija ietekme uz noilguma termiņu.

2) Tiesvedība sakarā ar valsts pienākumu neizpildi kā objektīvas likumības pārbaudes mehānisms

98. Vispirms ir jāatgādina, ka atbilstoši spriedumam apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame* [64] prasība par atbildību pret kādu dalībvalsti nav atkarīga no tā, ka par attiecīgo pārkāpumu lemj atbilstoši EKL 226. pantam uzsākta procesa ietvaros.

99. Turklāt, pēc manām domām, procesa par valsts pienākumu neizpildi specifiskā funkcija nenorāda uz to, ka šāda veida prasība pārtrauktu vai apturētu noilguma termiņa gaitu prasībai par valsts atbildību. Pretēji tiesvedībai valsts tiesā atbilstoši EKL 226. pantam uzsāktais process par valsts pienākumu neizpildi nekalpo individuālu interešu aizsardzībai, bet gan drīzāk veido objektīvu likumības pārbaudes procedūru [65], kas piešķir Komisijai tiesības Kopienas vispārējās interesēs vērsties pret dalībvalstīm Kopienu objektīvo tiesību pārkāpumu gadījumos, pat ja nav pārkāptas pašas Komisijas tiesības vai Savienības pilsoņu tiesības [66].

100. Tādēļ tikai Komisija, ņemot vērā tās Līguma sargātājas lomu, ir atbildīga par lēmumu, vai ir jāuzsāk process par valsts pienākumu neizpildi un tieši pret kuru no attiecīgās dalībvalsts veikto vai neveikto rīcību ir jāuzsāk šis process [67]. Šāda Komisijai dotā kompetence izslēdz indivīdu tiesības pieprasīt no Komisijas atzinumu kādā konkrētā izpratnē. Indivīds viennozīmīgi nevar prasīt uzsākt procesu atbilstoši EKL 226. pantam vai arī pieprasīt celt prasību Tiesā. Tāpat ir izslēgta arī atbilstoši EKL 230. panta ceturtajai daļai celta prasība, ar ko apstrīd Komisijas atteikumu rīkoties [68].

64 — Iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame*, 54. punkts.

65 — Iepriekš 18. zemsvītras piezīmē minētais Cremer, W., izdevēji Calliess un Ruffert, 226. pants, 2. punkts, 1979. lpp., runā par "objektīvu likumības pārbaudes procedūru". Lenaerts, K. "The rule of law and the coherence of the judicial system of the European Union", *Common Market Law Review*, 2007, 6. burtnīca, 1636. lpp., atgādina, ka atbilstoši EKL 226. pantam ierosinātas tiesvedības par valsts pienākumu neizpildi mērķis ir konstatēt Tiesā, ka kādas dalībvalsts rīcība pārkāpj Kopienu tiesības. Atbilstoši individuālu interešu aizsardzība netiek minēta kā šādas tiesvedības nolūks.

66 — 1974. gada 4. aprīļa spriedums lietā 167/73 Komisija/Francija (*Recueil*, 359. lpp., 15. punkts), 1995. gada 10. maija spriedums lietā C-422/92 Komisija/Vācija (*Recueil*, I-1097. lpp., 16. punkts) un 1995. gada 11. augusta spriedums lietā C-431/92 Komisija/Vācija (*Recueil*, I-2189. lpp., 21. punkts).

Šajā sakarā skat. manus 2007. gada 28. marta secinājumus lietā C-503/04 Komisija/Vācija (2007. gada 18. jūlija spriedums, Krājums, I-6153. lpp., 55. punkts). Tādēļ no pastāvīgās judikatūras (skat. 2005. gada 8. decembra spriedumu lietā C-33/04 Komisija/Luksemburga, Krājums, I-10629. lpp., 65. punkts; 2001. gada 1. februāra spriedumu lietā C-333/99 Komisija/Francija, *Recueil*, I-1025. lpp., 23. punkts; 2005. gada 2. jūnija spriedumu lietā C-394/02 Komisija/Grieķija, Krājums, I-4713. lpp., 14. un 15. punkts, un 2003. gada 10. aprīļa spriedumu apvienotajās lietās C-20/01 un C-28/01 Komisija/Vācija, *Recueil*, I-3609. lpp., 29. punkts) izriet, ka atbilstoši kompetencei, kas Komisijai paredzēta EKL 226. pantā, tai nav jāpierāda sava ieinteresētība prasības celšanā. Faktiski Komisijas uzdevums ir pēc savas ierosmes un vispārējās interesēs raudzīties, lai dalībvalstis ievērotu Kopienu tiesībās noteikto, un panākt, ka tiek konstatēta no Kopienu tiesībām izrietošo valsts pienākumu neizpilde, lai šādi šos pārkāpumus apturētu.

67 — Iepriekš 66. zemsvītras piezīmē minētais 1995. gada 11. augusta spriedums lietā Komisija/Vācija, 22. punkts.

68 — Skat. 1989. gada 14. februāra spriedumu lietā 247/87 *Star Fruit*/Komisija (*Recueil*, 291. lpp., 11. punkts), 1990. gada 17. maija spriedumu lietā C-87/89 *Société nationale interprofessionnelle de la tomate* u.c./Komisija (*Recueil*, I-1981. lpp., 6. punkts) un Pirmās instances tiesas 1996. gada 9. janvāra spriedumu lietā T-575/93 *Koelman*/Komisija (*Recueil*, II-1. lpp., 71. punkts).

101. Indivīdu nespēja tiesiski panākt procesa uzsākšanu par valsts pienākumu neizpildi, kā arī no tās izrietošā neziņa par to, vai šādu soli drīkst spert un kurā brīdī, pēc manām domām, liedz piesaistīt noilguma pārtraukšanu vai apturēšanu, Komisijas celtajai prasībai par valsts pienākumu neizpildi, jo noilguma gaitas apturēšanas, izmantojot savas tiesības, nolūks ir novērst, ka kreditors pēc zināma laika zaudē savas tiesības, lai gan viņš jau ir iesniedzis prasību tiesā [69]. Tomēr priekšnoteikums tam ir, ka kreditors patiešām izmanto savas tiesības. Ja Komisijas uzsākts process par valsts pienākumu neizpildi nav "tiesību izmantošana" tās patiesajā izpratnē, jo tā, kā iepriekš izklāstīts, nekalpo individuālu interešu aizsardzībai, nav saprotams, kādēļ šai Komisijas darbībai būtu jābūt noilgumu pārtraucošai vai apturošai iedarbībai.

3) Trūkstoša nepieciešamība nostādīt prasību par valsts atbildību privileģētā situācijā

102. Pēc manām domām, nav būtiski, ja, kā to norāda iesniedzējtiesa, trūkst efektīvu tiesību aizsardzības līdzekļu valstī, ar ko cietušie tieši, proti, neierosinot prasību par valsts atbildību, varētu piespiest dalībvalsti novērst valsts atbildību izraisošu tiesību normu pārkāpumu.

103. Šajā sakarā jāņem vērā, ka līdzvērtības un efektivitātes principi ir vērsti pret ar Kopienu tiesībām saistītu lietas apstākļu nostādīšanu neizdevīgākā situācijā. Tomēr šie principi neprasa, lai Kopienu tiesību apstākļi tiktu nostādīti labākā situācijā nekā valsts tiesību apstākļi. Ja tiesvedībai par valsts pienākumu neizpildi piešķirtu tiesisku ietekmi uz valstī notiekošo tiesvedību, tad, balstoties uz ar to saistīto noilguma pārtraukšanu vai apturēšanu, tas nozīmētu Kopienu tiesību apstākļu nostādīšanu labākā situācijā.

4) Secinājumi

104. Līdz ar to uz trešo prejudiciālo jautājumu ir jāatbild, ka Kopienu tiesību principi par valsts atbildību un EKL 226. pants neprasa, lai noilgums prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, atbilstoši EKL 226. pantam uzsākot procesu sakarā ar valsts pienākumu neizpildi, tiktu pārtraukts vai tā gaita tiktu apturēta vismaz līdz šī procesa beigām.

69 — Atbilstoši iepriekš 52. zemsvītras piezīmē minētajiem Palandt un Heinrichs, H., 204. pants, 1. punkts, un pārskats pirms 194. panta, 10. punkts, kreditoram saskaņā ar noilguma jēgu un mērķi ir jābūt iespējai kavēt noilguma iestāšanos, izmantojot savas tiesības. Ja viņš neizmanto šo iespēju, tad tiesību zudums noilguma rezultātā ir pamatots.

F — *Par ceturto jautājumu*

1) Ievada piezīmes

105. Ar ceturto jautājumu tiek jautāts, vai noilgums prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, kas balstīta uz nepietiekamu direktīvas transponēšanu, neatkarīgi no piemērotajām valsts tiesībām sākas tikai ar šīs direktīvas pilnvērtīgu ieviešanu vai arī noilgums saskaņā ar valsts tiesībām var sākties jau tad, kad ir radīti pirmie zaudējumi un ir paredzami arī citi zaudējumi. Gadījumā, ja noilguma sākumu ietekmētu pilnīga transponēšana, iesniedzējtiesa jautā, vai tad tas vispārīgi attiecas uz visiem gadījumiem vai arī tikai tiem, kad ar direktīvu tiek piešķirtas tiesības indivīdiem.

106. Trūkstot attiecīgām Kopienu tiesību normām par noilguma termiņu aprēķināšanu, jābalstās uz valsts tiesību normām, turklāt jāievēro gan līdzvērtības, gan efektivitātes princips. Nolēmumā uzdot prejudiciālus jautājumus nekas nenorāda uz to, ka prasība par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros Vācijas tiesību sistēmā procesuāli tiktu apskatīta citādi nekā atbilstošās prasības par zaudējumu atlīdzību, kas skar tikai valsts tiesību normas. Tādēļ precīza pārbaudes veikšana konkrētajā lietā paliek iesniedzējtiesas kompetencē.

107. Līdz ar to ceturtā jautājuma ietvaros galvenokārt ir jāapskata efektivitātes nosacījums. Tādēļ jāpārbauda, vai, nenosakot noilguma termiņa sākumu ar brīdi, kad direktīva valsts tiesībās tika pilnvērtīgi transponēta, tika padarīta praktiski neiespējama vai pārmērīgi apgrūtināta Kopienu tiesībās garantēto individuālo tiesību īstenošana.

108. Izņemot prasītāju pamata, lietā šādu viedokli acīmredzot nepārstāv neviens cits lietas dalībnieks. Drīzāk jau dominē viedoklis, ka Kopienu tiesības neuzliek dalībvalstīm pienākumu noteikt noilguma termiņa modalitātes tā, ka noilguma termiņš sākas tikai ar direktīvas pilnvērtīgu transponēšanu valsts tiesībās. Ņemot vērā līdzšinējo Tiesas judikatūru, kā arī salīdzinot noilguma noteikumus ar Tiesas Statūtu 46. pantā paredzētajiem, arī es uzskatu, ka šādam viedoklim jādod priekšroka.

2) Tiesas judikatūra

109. Tiesa saistībā ar prasībām par tādu nodevu atmaksu, kas iekasētas, pārkāpjot kādu direktīvu, noteica, ka Kopienu tiesību normām atbilst arī tādi valsts prekluzīvie termiņi, kas sākās vēl pirms attiecīgās direktīvas pilnvērtīgas transponēšanas valsts tiesībās [70].

110. Tomēr Tiesa spriedumā lietā *Emmott* [71] nosprieda, ka vainīgā dalībvalsts līdz pilnvērtīgas direktīvas transponēšanas brīdim nevar atsaukties uz noilguma termiņa beigām prasībai, ko pret šo valsti ir cēlis indivīds, lai aizsargātu direktīvas noteikumos tam piešķirtās tiesības, un ka prasības termiņš valsts tiesībās var sākties tikai no šī brīža.

111. Taču vēlākajā judikatūrā [72] Tiesa paskaidroja, ka spriedumu lietā *Emmott* pamatoja attiecīgā gadījuma īpašie apstākļi, kuros prasītājai pamata lietā vairs nebija nekādas iespējas īstenot tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi, ko tai garantēja direktīva, jo bija beidzies prasības celšanas termiņš.

112. Turklāt no dokumentiem neizriet, ka Vācijas kompetento iestāžu rīcība un strīdīgais *BGB* 852. panta 1. punkta iepriekšējā redakcijā noilguma termiņš šajā lietā tāpat kā lietā *Emmott* būtu novedis līdz situācijai, ka prasītājai nebūtu bijusi nekāda iespēja īstenot savas tiesības valsts tiesā.

70 — Kā piemēru skat. 1998. gada 15. septembra spriedumu lietā C-260/96 *Spac* (*Recueil*, I-4997. lpp., 32. punkts), kurā Tiesa secināja, ka "Kopienu tiesību normas apstākļos, kādi ir pamata lietā, neaizliedz dalībvalstij prasību par nodevu, kas tika iekasētas, pārkāpjot kādu direktīvu, atmaksas ietvaros atsaukties uz valsts tiesībās noteiktu prekluzīvo termiņu, kas sākas no attiecīgo nodevu iekasēšanas brīža, pat ja direktīva šajā brīdī vēl nebija pilnvērtīgi transponēta valsts tiesībās".

71 — 1991. gada 25. jūlija spriedums lietā C-208/90 *Emmott* (*Recueil*, I-4269. lpp., 21.–24. punkts). Šis spriedums tika pamatots ar to, ka, kamēr direktīva nav atbilstoši transponēta valsts tiesībās, indivīdi neatrodas situācijā, kas pilnā apmērā ļauj viņiem uzzināt par savām tiesībām. Atbilstoši tam tikai direktīvas pilnvērtīga transponēšana var novērst šo [tiesiskās] nedrošības situāciju. No tā Tiesa secināja, ka prasības celšanas termiņš valsts tiesībās var sākties tikai ar šo brīdi.

72 — 1998. gada 15. septembra spriedums apvienotajās lietās no C-279/96 līdz C-281/96 *Ansaldo Energia* u.c. (*Recueil*, I-5025. lpp., 19.–21. punkts), iepriekš 70. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Spac*, 27.–32. punkts; iepriekš 50. zemsvītras piezīmē minētie spriedumi lietā *Fantask* u.c., 50.–52. punkts, un apvienotajās lietās *Texaco* un *Olieselskabet Danmark*, 48. punkts; iepriekš 61. zemsvītras piezīmē minētais spriedums lietā *Haahr Petroleum*, 52. punkts; 1994. gada 6. decembra spriedums lietā C-410/92 *Johnson* (*Recueil*, I-5483. lpp., 26. punkts) un 1993. gada 27. oktobra spriedums lietā C-338/91 *Steenhorst-Neerings* (*Recueil*, I-5475. lpp., 19. punkts).

3) Salīdzinājums ar Tiesas Statūtu 46. pantā paredzētajiem noilguma noteikumiem

113. Uz to, ka netiek pārkāpts efektivitātes princips arī gadījumā, ja noilguma termiņš prasībai par valsts atbildību sākas vēl pirms pilnvērtīgas attiecīgās direktīvas transponēšanas, norāda arī principi par laika ierobežojumiem, kādi paredzēti prasību īstenošanai, balstoties uz EKL 288. panta otrajā daļā noteikto Eiropas Kopienas izraisīta kaitējuma atlīdzību [73].

114. Proti, Kopienu tiesu judikatūrā ir atzīts, ka Tiesas Statūtu 46. pantā paredzētais noilguma termiņš nesākas tik ilgi, kamēr nav izpildīti visi priekšnoteikumi, no kā ir atkarīgs atlīdzināšanas pienākums, un it īpaši — gadījumos, kad atbildība izriet no tiesību aktiem, — ja nav iestājušās no šī tiesību akta izrietošās nelabvēlīgās sekas [74]. Šādā gadījumā [noilguma termiņu] sāk skaitīt no brīža, kad prasītājs ir uzzinājis par zaudējumus izraisījušo notikumu [75].

115. Šī iemesla dēļ nevar apgalvot, ka, paredzot noilguma termiņa sākumu vēl pirms direktīvas pilnvērtīgas transponēšanas valsts tiesībās, prasības par valsts atbildību īstenošana būtu pārmērīgi apgrūtināta vai pilnīgi neiespējama. Līdz ar to Kopienu tiesības to pašreizējā attīstības stadijā nenoteic, ka ir jābalstās tikai uz laika posmu, kad ir pilnvērtīgi transponēta direktīva. Drīzāk jau valsts tiesībās ir jānosaka konkrētais noilguma termiņa sākuma punkts [76].

73 — Man šķiet likumīgi ņemt vērā arī ārpuslīgumiskās atbildības principus, nosakot noilguma termiņus, it īpaši tādēļ, ka Tiesa, veidojot valsts atbildības Kopienu tiesību ietvaros tiesību institūtu, ir ņēmusi vērā šos principus (skat. iepriekš 7. zemsvītras piezīmē minētos Lenaerts, K., Arts, D., Maselis, I.). Gan Kopienas atbildību, gan valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros vienādā mērā ir veidojuši tiesnešu spriedumi, un Tiesa šos abus atbildības veidus attīstīja paralēli. No abu šo atbildību sistēmu funkcionālās paralelitātes izriet — neskarot dalībvalstu kompetenci, transponējot valsts tiesībās noteikumus par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, — vērtējuma identiskums. Tā, konkretizējot faktiskos priekšnoteikumus, tas radīja judikatūru noteicošo vadlīniju ietekmēšanu abos virzienos (tā uzskata arī iepriekš 62. zemsvītras piezīmē minētais Schulze, G., 16. nodaļa, 2. un 3. punkts, 638. lpp.).

74 — Skat. arī 1982. gada 27. janvāra spriedumus apvienotajās lietās 256/80, 257/80, 265/80, 267/80 un 5/81 *Birra Wührer* u.c./Padome un Komisija (*Recueil*, 85. lpp., 10. punkts) un lietā 51/81 *De Franceschi*/Padome un Komisija (*Recueil*, 117. lpp., 10. punkts), saskaņā ar ko noilguma termiņš prasībai par Kopienas atbildību nevar sākties, pirms nav izpildīti visi priekšnoteikumi, no kā ir atkarīgs atlīdzināšanas pienākums, un it īpaši nav konkretizēti atlīdzināmie zaudējumi; kā arī skat. Pirmās instances tiesas 1997. gada 16. aprīļa spriedumu lietā T-20/94 *Hartmann*/Padome un Komisija (*Recueil*, II-595. lpp., 107. punkts), 1997. gada 9. decembra spriedumu apvienotajās lietās T-195/94 un T-202/94 *Quiller* un *Heusmann* (*Recueil*, II-2247. lpp., 114. punkts). Skat. tālāk arī ģenerāladvokātes Šarpstones [*Sharpston*] 2007. gada 22. novembra secinājumus lietā C-51/05 P Komisija/*Cantina sociale di Dolianova* (2008. gada 17. jūlija spriedums, Krājums, I-5341. lpp., 94. punkts). Saskaņā ar Rengeling, H. W., Middeke, A. un Gellermann, M. *Handbuch des Rechtsschutzes in der Europäischen Union*, Minhene, 2003, 9. pants, 57. punkts, 202. lpp., noilguma termiņš ārpuslīgumiskai atbildībai sākas tikai tad, kad ir izpildīti visi priekšnoteikumi, no kā ir atkarīgs atlīdzināšanas pienākums, un it īpaši ir konkretizēti atlīdzināmie zaudējumi. Šeit ir būtiski ņemt vērā brīdi, kad prasītājs ir uzzinājis par zaudējumu izraisošo notikumu.

75 — Skat. 1985. gada 7. novembra spriedumu lietā 145/83 *Adams*/Komisija (*Recueil*, 3539. lpp., 50. un 51. punkts).

76 — Šajā izpratnē skat. arī iepriekš 57. zemsvītras piezīmē minēto Schwarzenegger, P., 137. lpp., saskaņā ar kuru noilguma termiņa sākuma brīža noteikšana ir valsts tiesību kompetence.

116. Ņemot vērā iepriekšējos apsvērumus, nav jāsniedz viedoklis par šī prejudiciālā jautājuma otro daļu.

4) Secinājumi

117. Šī iemesla dēļ uz ceturto jautājumu ir jāatbild, ka Kopienu tiesības pašreizējā attīstības stadijā katrā ziņā nepieprasa, lai noilguma termiņš prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, kas balstīta uz nepietiekamu direktīvas transponēšanu un ar to saistīto (faktisko) importa aizliegumu, sāktos tikai ar direktīvas pilnvērtīgu transponēšanu.

G — *Par piekto jautājumu*

1) Cietušā pienākums novērst zaudējumus

118. Ar piekto prejudiciālo jautājumu vispirms tiek jautāts, vai prasītājas atbilstoši *BGB* 839. panta 3. punktam pieteiktās prasības var noraidīt ar pamatojumu, ka cietušais tīši vai nolaidīgi nav novērsis zaudējumus, izmantojot tiesiskās aizsardzības līdzekļus, un vai iespējama atsaukšanās uz šīm normām ir pretrunā līdzvērtības un efektivitātes principiem.

119. Kā to Tiesa noteica spriedumā apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame*[77], lai noteiktu atlīdzināmo kaitējumu, valsts tiesa var pārbaudīt, vai cietusī puse ir atbilstoši rīkojusies, lai novērstu vai ierobežotu kaitējumu, un vai tā laikus ir izmantojusi visus tās rīcībā esošos tiesiskās aizsardzības līdzekļus.

120. Ar norādi uz spriedumu apvienotajās lietās *Mulder* u.c./Padome un Komisija Tiesa arī secināja, ka saskaņā ar dalībvalstu tiesību

77 — Iepriekš 9. zemsvītras piezīmē minētais spriedums apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame*, 84. punkts.

sistēmu kopējiem, vispārīgiem principiem cietušajai personai ir atbilstoši jārīkojas, lai ierobežotu zaudējumu apjomu, ja tā nevēlas riskēt ar to, ka tai pašai būs jāsedz šie zaudējumi [78].

121. Tādēļ Tiesa atzīst, ka, izvērtējot prasības par zaudējumu atlīdzināšanu, varētu būt jāņem vērā fakts, vai cietusī puse ir atbilstoša veidā rīkojusies, lai novērstu vai ierobežotu kaitējumu, un it īpaši vai tā ir laikus izmantojusi visus tās rīcībā esošos tiesiskās aizsardzības līdzekļus. Kā nolēmuma uzdot prejudiciālus jautājumus 49. punktā atbilstoši piemin *Bundesgerichtshof*, Tiesa ir apsvērusi ne tikai [personas] tiesību apjoma samazināšanu līdzatbildības gadījumā, bet arī pilnīgu tiesību zaudēšanas gadījumu.

122. Tomēr no šīs judikatūras obligāti nevar secināt, ka cietušās puses rīcība, neizmatojot primāros tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kas aizsargā no valsts iejaukšanās, līdzīgi kā Vācijas tiesībās nozīmētu vispārēju tiesību celt prasību zaudēšanu. Drīzāk ir jābalstās uz to, ka šāda iespēja tiks izmantota tikai izņēmuma gadījumos, kamēr standarta situācijā pienākuma novērst zaudējumu neievērošana radīs tiesību apjoma samazināšanu [79].

123. Par to liecina arī apstāklis, ka pienākums samazināt zaudējumu apmēru saskaņā ar EKL 288. panta otro daļu ir atzīts arī ārpuslīgumiskās atbildības ietvaros un šī pienākuma neievērošana noved pie tā, ka tiesības uz zaudējumu atlīdzību tiek samazinātas vai pat pilnīgi zaudētas atbilstoši līdzatbildības apmēram [80].

124. Īstenojot prasību par valsts atbildību, pamatā nepastāv nekādas šaubas attiecībā uz efektivitātes principu, ja vien, piemērojot un interpretējot valsts tiesību normas, tiek ņemti vērā šie Kopienu tiesību principi un blakus pilnīgai tiesību zaudēšanai pastāv arī iespēja samazināt šo tiesību apjomu. Attiecībā uz līdzvērtības principu *BGB* 839. panta 3. punkta piemērošana ir pieļaujama, jo attiecīgās prasības par valsts iestāžu atbildību

78 — Turpat, 85. punkts, ar norādi uz 1992. gada 19. maija spriedumu apvienotajās lietās C-104/89 un C-37/90 *Mulder* u.c./Padome un Komisija (*Recueil*, I-3061. lpp., 33. punkts).

79 — Tā uzskata arī Hatje, A. "Die Haftung der Mitgliedstaaten bei Verstößen des Gesetzgebers gegen europäisches Gemeinschaftsrecht", *Europarecht*, 3. burtnīca, 1997, 305. lpp., kurš, ņemot vērā dogmatisko viedokli, uzskata, ka cietušās puses neaktīva rīcība, neizmantojot primāros, no valsts iejaukšanās aizsargājošos tiesiskās aizsardzības līdzekļus principā nerada tiesību celt prasību vispārēju zaudēšanu, bet gan vispirms ietekmē tiesību uz zaudējumu atlīdzību apjomu. Līdzīgi uzskata arī iepriekš 33. zemsvītras piezīmē minētais Beljin, S., 67. lpp., kurš netic, ka Tiesa līdzatbildību ņem vērā tikpat plaši, kā tas ir noteikts Vācijas likumdošanā. Autors uzskata, ka Tiesa balstās uz Kopienu tiesību tiesiskajām pamatnostādnēm ar Kopienu tiesību saturu, jo nav piemērojami visi *BGB* 254. panta un 839. panta 3. punkta noteikumi, bet gan tie, kas nav pretrunā Kopienu tiesību vispārējām pamatnostādnēm.

80 — Skat. iepriekš 75. zemsvītras piezīmē minēto spriedumu lietā *Adams*/Komisija, 53. punkts. Iepriekš 74. zemsvītras piezīmē minētais Rengeling, H. W., Middeke, A. un Gellermann, M., 9. pants, 55. un 56. punkts, 201. lpp.

pakļaujas nosacījumam, ka primārajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem ir prioritārs raksturs.

125. No tā izriet, ka valsts tiesību normas — kā *BGB* 839. panta 3. punkts —, kurās primāro tiesību aizsardzības līdzekļu pārkāpumu gadījumos paredzēta atbildības izslēgšana, būtībā nav pretrunā Kopienu tiesībām [81].

2) Primāro tiesiskās aizsardzības līdzekļu izmantošanas racionalitāte

126. Citu secinājumu nerada sprieduma apvienotajās lietās *Metallgesellschaft* u.c. [82] izskatīšana, kurā tika ņemtas vērā tikai attiecīgā gadījuma īpatnības un kurā Tiesa būtībā precizēja savu judikatūru par to, ka cietušajam nedrīkst norādīt uz tiesiskās aizsardzības iespējām, kas nekalpo viņa prasībām.

127. Es uzskatu, ka spriedums apvienotajās lietās *Metallgesellschaft* u.c. papildina spriedumu apvienotajās lietās *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame*, ietverot tajā "primāro tiesiskās aizsardzības līdzekļu racionalitātes" elementu. Šis elements atspoguļo Vācijas [83] un Čehijas [84] valdību, kā arī prasītājas [85] atbilstoši pārstāvēto viedokli, saskaņā ar kuru efektivitātes interesēs no cietušā nedrīkst pieprasīt, lai tas izmantotu visas tā rīcībā esošās tiesiskās aizsardzības iespējas neatkarīgi no tā, vai to izmantošana attiecībā uz lietas apstākļiem ir racionāla vai nē.

81 — Tā arī iepriekš 7. zemsvītras piezīmē minētais Gellermann, 288. pants, 54. punkts. Iepriekš 15. zemsvītras piezīmē minētais Berg, W., 288. pants, 93. punkts, 2308. lpp., uzskata, ka tieši piemērojamu Kopienu tiesību normu gadījumos cietušajai pusei, ja izpildvara tai liedz kādas tiesības, vienmēr vispirms ir jācenšas panākt šo normu īstenošanu tiesas ceļā. Tikai, ja tas neizdodas, ir jāiesniedz prasība par zaudējumu atlīdzināšanu. Pretējā gadījumā tiekot ņemti vērā tikai tie zaudējumi, kas cietušajai pusei radušies tiesvedības laikā. Principā primāro tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana ir prioritāra arī prasībās par zaudējumu atlīdzību likumdevēja darbības vai bezdarbības dēļ. Pēc Papier, H. J. "Staatshaftung bei der Verletzung von Gemeinschaftsrecht", *Handbuch zum europäischen und deutschen Umweltrecht, Band 1, Allgemeines Umweltrecht*, Ķelne, 1998, 44. punkts, 1470. lpp., uzskatiem nekas nerunā par labu tam, ka nebūtu piemērojams *BGB* 839. panta 3. punktā ietvertais administratīvās tiesas primāro tiesību aizsardzības līdzekļu prioritārs piemērošanas princips Kopienu tiesību pārkāpumu gadījumos [valsts] iestāžu neizdarības dēļ. Tiesas izstrādātais Kopienu tiesību atbildības institūts atstāj katras dalībvalsts kompetencē valsts atbildības tiesību ietvaros novērst sekas, kas radušās iespējama dalībvalsts Kopienu tiesību pārkāpuma gadījumā. Von Danwitz, T. "Die Eigenverantwortung der Mitgliedstaaten für die Durchführung von Gemeinschaftsrecht — Zu den europarechtlichen Vorgaben für das nationale Verwaltungs- und Gerichtsverfahrensrecht", *Deutsches Verwaltungsblatt*, 1998, 425. lpp., 40. zemsvītras piezīme, pārstāv viedokli, ka atbildības ierobežojumi pienākuma samazināt vai novērst zaudējumus izpratnē var palikt piemērojami. Autors šajā sakarā norāda uz ģenerāladvokāta Tezauro [*Tesauro*] 1995. gada 28. novembra secinājumiem apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93 *Brasserie du Pêcheur* un *Factortame* (*Recueil*, I-1029. lpp., 98. un turpmākie punkti, 104. punkts), it īpaši uz 104. zemsvītras piezīmi, kurā ģenerāladvokāts skaidri ņēmis vērā *BGB* 839. panta 3. punktu. Dörr, C. "Der gemeinschaftsrechtliche Staatshaftungsanspruch in der Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs", *Deutsches Verwaltungsblatt*, 2006, 603. lpp., norāda uz to, ka *Bundesgerichtshof* [III *Zivilsenat* (Civillietu senāts)] nesaskatīja būtiskas šaubas, ka prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros varētu piemērot *BGB* 254. pantā un 839. panta 3. punktā balstītās tiesību normas par līdzatbildību un nepieciešamību novērst iespējamos zaudējumus, izmantojot tiesiskās aizsardzības līdzekļus.

82 — 2001. gada 8. marta spriedumā apvienotajās lietās C-397/98 un C-410/98 *Metallgesellschaft* u.c. (*Recueil*, I-1727. lpp., 106. punkts) Tiesa secināja, ka no tieši piemērojamām Kopienu tiesību normām izrietošo indivīdu tiesību īstenošana tiktu padarīta neiespējama vai pārlieku sarežģīta, ja indivīdu atlīdzināšanas prasības vai prasības par zaudējumu atlīdzību, kas pamatotas ar Kopienu tiesību pārkāpumiem, būtu jānoraida vai jāsamazina celto prasību apjoms jau tādēļ vien, ka šie indivīdi nav pieprasījuši piešķirt tiem valsts likumos neparedzētas tiesību priekšrocības, lai, izmantojot tiesību aizsardzības līdzekļus, atsaucoties uz Kopienu tiesību prioritāru [piemērošanu] un tiešu iedarbību, vērstos pret dalībvalsts atteikumu. Šo secinājumu var izskaidrot ar to, ka šajā tiesvedībā alternatīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis nesniedza prasītājai pamata lietā iespēju novērst vai ierobežot zaudējumus.

83 — Vācijas valdības rakstveida apsvērumi, 185. punkts.

84 — Čehijas valdības rakstveida apsvērumi, 38. punkts.

85 — Prasītājas pamata lietā rakstveida apsvērumi, 275. punkts.

3) Racionalitāte, lūdzot sniegt prejudiciālu nolēmumu vai izskatot prasību saistībā ar valsts pienākumu neizpildi

128. Tālākais jautājums, vai primāro tiesiskās aizsardzības līdzekļu izmantošana ir neracionāla, ja var pieņemt, ka iesniedzējtiesa nevarētu atbildēt uz attiecīgajiem ar Kopienu tiesībām saistītajiem jautājumiem, nelūdzot sniegt prejudiciālu nolēmumu atbalstoši EKL 234. pantam, vai arī jau ir celta prasība par valsts pienākumu neizpildi atbilstoši EKL 226. pantam, ir jāizvērtē, ņemot vērā manus apsvērumus par trešo prejudiciālo jautājumu.

129. Kā jau es izklāstīju [86], atbilstoši EKL 226. pantam uzsāktu procesu par valsts pienākumu neizpildi tā specifiskās funkcijas — objektīvas likumības pārbaudes sabiedrības interesēs — dēļ nevar uzskatīt par "tiesisko aizsardzību" tās patiesajā izpratnē [87]. Šī iemesla dēļ ne Komisijā iesniegta sūdzība, ne Komisijas celta prasība par valsts pienākumu neizpildi neaizstāj primāro tiesiskās aizsardzības līdzekļu izmantošanu. Tādēļ nav racionāli izmantot primāros tiesiskās aizsardzības līdzekļus, ja atbilstoši EKL 226. pantam tiek izskatīta prasība par valsts pienākumu neizpildi.

130. Ja primāros tiesiskās aizsardzības līdzekļus izmanto, paredzot, ka valsts tiesa atbilstoši EKL 234. pantam iesniegs lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, ir nepieciešams diferencēts izvērtējums. Šādā gadījumā jautājums par prejudiciāla nolēmuma nepieciešamību parasti radīsies valsts tiesvedības ietvaros, kam ir jānodrošina primārā tiesiskā aizsardzība. Šādas tiesiskās aizsardzības efektivitāte netiks mazināta ar to vien, ka valsts tiesa var iesniegt Tiesai lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. Manuprāt, tieši pretēji. Tiesvedība saistībā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši EKL 234. pantam ir savstarpējas sadarbības instruments starp Tiesu un valsts tiesām, kura ietvaros Tiesa sniedz valsts tiesām norādes par to Kopienu tiesību interpretāciju, kas nepieciešamas tiesām, lai atbilstoši taisītu spriedumu attiecīgajā lietā [88].

131. Turklāt tiesvedībai saistībā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu papildus tiesību vienotas [interpretācijas] nodrošināšanai piemīt arī liela nozīme attiecībā uz individuālo tiesību aizsardzību, jo tā nodrošina katram indivīdam Kopienu tiesību ietvaros piešķirto tiesību praktisko iedarbību [89]. Būtiskie Kopienu tiesību prioritāras un tiešas iedarbības principi, kā arī pamata

86 — Šo secinājumu 98.–101. punkts.

87 — Preiß-Jankowski, M. "Die gemeinschaftsrechtliche Staatshaftung im Lichte des Bonner Grundgesetzes und des Subsidiaritätsprinzips", *Juristische Schriftenreihe*, 94. sējums, Brēmene, 1997, 88. lpp., norāda uz to, ka pilsoņu tiesiskās aizsardzības efektivitāte pat pieprasa izvairīties no tieša sprieduma par valsts pienākumu neizpildi. Jo, pirmkārt, indivīds nemaz nevar celt šādu prasību un, otrkārt, tas būtiski paildzinātu zaudējumu atlīdzināšanas procesu.

88 — Skat. arī 1992. gada 16. jūlija spriedumu lietā C-83/91 *Meilicke* (*Recueil*, I-4871. lpp., 22. punkts) un 2004. gada 5. februāra spriedumu lietā C-380/01 *Schneider* (*Recueil*, I-1389. lpp., 20. punkts).

89 — Iepriekš 7. zemsvītras piezīmē minētais Wegener, B., publicēts Callies un Ruffert, 234. pants, 1. punkts.

lietā aplūkojamā valsts atbildība Kopienu tiesību ietvaros tika attīstīta, balstoties uz valsts tiesu uzdotiem prejudiciāliem jautājumiem. Tiktāl ir jāpiekrīt Polijas un Čehijas valdību pārstāvētajam juridiskajam viedoklim, saskaņā ar kuru iespējamība, ka Tiesai tiks uzdots sniegt prejudiciālu nolēmumu, pati par sevi nav pietiekams pamats secinājumam, ka izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekļus nav racionāli.

VII — Secinājumi

132. Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, es iesaku Tiesai uz *Bundesgerichtshof* uzdotajiem prejudiciālajiem jautājumiem atbildēt šādi:

1) Direktīvas 64/433/EEK 5. panta 1. punkta o) apakšpunkts un 6. panta 1. punkta b) apakšpunkta iii) daļa Direktīvas 91/497/EEK redakcijā kopā ar Direktīvas 89/622/EEK 5. panta 1. punktu, 7. pantu un 8. pantu cūkgaļas ražotājiem un pārdevējiem nepiešķir tiesības, kas kļūdainas [direktīvu] transponēšanas vai piemērošanas gadījumā var būt pamats prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros;

2) Dānijas cūkgaļas ražotāji un tirgotāji, lai pamatotu prasību par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, var atsaukties uz preču brīvas aprites pārkāpumu atbilstoši EKL 28. pantam. Tomēr valsts tiesas kompetencē ir veikt pārbaudi, vai direktīvas, kas negarantē subjektīvās tiesības, normu pārkāpums var novest arī pie tā, ka tiek pārkāptas Savienības pilsoņu no EKL 28. panta izrietošās tiesības piekļūt tirgum;

3) Kopienu tiesību principi par valsts atbildību un EKL 226. pants neprasa, lai valsts tiesībās paredzētais noilgums prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, atbilstoši EKL 226. pantam uzsākot procesu par valsts pienākumu neizpildi, tiktu pārtraukts vai tā gaita tiktu apturēta vismaz līdz šī procesa beigām;

4) Kopienu tiesības pašreizējā attīstības stadijā katrā ziņā nepieprasa, lai noilguma termiņš prasībai par valsts atbildību Kopienu tiesību ietvaros, kas balstīta uz nepietiekamu direktīvas transponēšanu un ar to saistīto (faktisko) importa aizliegumu, sāktos tikai ar direktīvas pilnvērtīgu transponēšanu;

5) tāda valsts tiesību norma, ar ko indivīdam liegts pieprasīt atlīdzināt tam radušos zaudējumus, ja viņš tīši vai nolaidīgi nav novērsis zaudējumus, izmantojot alternatīvus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, nav pretrunā Kopienu tiesībām, pat ja šī tiesiskās aizsardzības līdzekļa ietvaros piekritīgā tiesa droši vien nebūtu varējusi pieņemt lēmumu apskatāmajos jautājumos, neuzdodot Tiesai prejudiciālus jautājumus, vai ja ir jau uzsākts process par valsts pienākumu neizpildi.